

השיתוף של התנועה החלוצית בצפון אפריקה (1948-1943)

הקדמה

התנועה החלוצית באפריקה הצפונית המפתחה במגוון תחומים ככל הארצות - "הנוכח" "השומר הצעיר" "הנוער הדתי" "הגורדוניה" "הבונים" - אך בהקשר זה נדון החיבור וההתקשרות בשנים שלאותן מלחמת העולם השנייה. חיבור צעירי ציון - הדור "הנוער הדתי" התנועות הדומיננטיות התנועות האחרות התפתחו רק אחר-כך, 1948, כמקמת מדינת ישראל, לכן אינן מוזכרות בחיבור זה, שצוינו ראשיתה של התנועה החלוצית בין השנים 1943-1948.

המקורות שהיו פנדי לגבי החקופה הסרום התנועה הם "סובייקטיבים" עד כמה שהיו אלה בעיקר אכרונות וראיונות עם חברים, כ-25 שנה אחר התרחשותן. אחריות הצליל שמדפרי החברים, גם כשהתרחקה הזמן במשך השנים, היא רובה למדינות סביבה של הדברים.

לגבי תקופת התנועה המקורות מבוססים יותר הם בעיקרם חילופי מכתבים בין השליחים ומעילי התנועה בצפון אפריקה, הסוכנות היהודית, שלחני התנועה בפאריס ומזכירות הקיבוץ המאוחד בתל-אביב.

ל"אחיבנו" עליו הגרצין הצפון אפריקאי בחקופת ההכשרה כבית אורן ובכית השנייה היה מקור חשוב וחבל שהוא חדל להופיע, כשעבר הגרצין לעצמאות כקבר הארצות 1947, ומשימות ככרות של קיום משק וקיום קבוצה ותפקודי שליחות ודיונים יותר מאשר הקשר עם התנועה בצפון אפריקה.

חסך לחלוטין חומר "מקומי" עלונים ופרסומים שהנציאה התנועה בשנותיה הראשונות אכרו כנראה ולא ניתן להשיגם. וזה מחסירי דברים ראשוניים חשובים מאוד להשלמת התמונה.

תודתי לחנה לכל החברים שנענו לפנייתי, חברי התנועה בצפון הנמצאים היום כרובי ההתיישבות, וחברים בארכיונים כ"ס שבנקיה, כיבנה ובגבעת קביבה ש"עמולה לראשתי את התומר הנמצא בידיהם."

מבוא

תודות והוקרה החלוצית מצפון אפריקה שתנועת "דור - צעירי ציון" היתה לה אש גשר, כורכות יחיד, אך שלוש ארצות המגרב - כי בתונים נדלק הנצחון שהיה חייב לתנועה מארגנה, סוחפת ומפעילה: במרוקו התפתחה התנועה הענפה

המסיבה מאוחר יותר מתיישבים רבים לתנועה ההתיישבותית; ואגב, הן נקבעו הגיאוגרפי הפוליטי, היתה כמשך תקופה ארוכה הדרך בה עברו גלי העלייה ארגונים צעירים מקומיים, "אגודות ציוניות", צמחו בהתאמה ובמקורן בקה בימי הקונגרסים הראשונים; דרכם שקלו את שקל, תרמו לקרנות לאומיות, אך לא נסחפו אל תוך הזרם בתנועה הציונית העולמית, שצביונה היה אירופאי בעיקרו; הם נותרו בשוליים. תנועה רדיקלית ציונית? על כסים עממי רחב קמה בשלוש הארצות החל מאמצע שנות ה-20; תנועה חלוצית, כיוונתם של תיכני "השומר הצעיר" מבלגיה שהודמנו לתונים בסוף אותה התקופה, פרתה שם שנים אחדות, ואחרי עלייתם של חברים אחדים ועזיבתם של אחרים, שקעה והותירה צעירים אחדים תוהים על דרכם. מלחמת העולם השנייה סימנה את המפנה ליהודי צפון אפריקה, כמו לכל היהודים.

היהודי אלג'ירי, כאחדים צרפתיים שאורחותם נשללה מהם, יהיו הראשונים לפעולה; תנועת "השמונה בנומבר" בה היו היהודים רוב מכריע, טיענה לכיבוש אלג'יר על ידי בנות-הברית. אומנם פירות מאבק זה איתרו לכאורה כשנה הצטרפו יהודי אלג'יריה להמתין להשבת זכויותיהם האזרחיות - אך יהודי אלג'יריה חזרו למסלול חיהיהם הרגיל. הבים היו שותפים בעודה וכמעט לתנועת העלייה שעברה לדרך אלג'יריה, אך רק מעטים מתוכם הגיעו לכלל הגשמה ציונית, דעם עצמאות אלג'יריה נעקרה יהדות זו פמושנה רוב בניו עברו לצרפת.

ששה חודשי הכיבוש הגרמני כחונסיה והשהות במחנות עובדת המפניה גרמו שם אצל צעירים יהודים רבים לכחינה מחדשת של דרך חיהיהם כיהודים. הקבוצה הראשונה סימנה את הדרך: פחות ממניין בני נוער, חניכי השיעורים לעברית של נחום ירושלמי, אחרי מסיבה רבת משתתפים שהתקיימה במחצית בחורף-פסח תש"ג, נשבעו שאחרי-מיגור הגרמנים יקימו תנועה נוער ציונית שמטרתה "לא עור גלות אלא עלייה מייד לארץ-ישראל". כמעט כל סוגי הנוער שהשתייכו לחבורה השונות היו מיוצגים בקבוצה זו: נוער בורגני וצעיר בורגני, חלמידי תיכון ופרעלים צעירים, אנשי "החארה", שכונת היהודים בתוניס, שקשדליהם עם בני השכונות האחרות התחזקו במחנות העבודה של הגרמנים. כעבור שלוש שבועות מיום

זה היה הרקע: הכמיהה לציון, מורשת אבות, דתף נעורים לפשיה ולהתחדשות, נוער מחפש דרך ומטרה - כל זה ריכזה וכיוונה "התנועה" אל תוך זרמים כבירים של עלייה, תחילה עליה של נוער בעיקר, אך גם של משפחות ואחרי קום המדינה - כמעט יציאת עם.

1. אביטול, עמ' 65-76; ברך, עמ' 9-12.
2. ברך, עמ' 23-27; בית'יה, עמ' 12; סעדון.
3. סעדון: א.ג.ת., עדות מילק שרייבר.
4. ההגנה היהודית, עדות פול סבאת, עמ' 15-20; אנסקי, עמ' 199-211; בנותיים, ראה את גם ספרה של ג' עמיפוזילבר, מתורת יהודית באלג'יריה, היא 1983.
5. עדות בכנס על שנות המלחמה והכיבוש הגרמני בצפון אפריקה, שהתקיים בלוחמי הגיטאות במאוס 1983; ראה גם סאביל, R. Borjot, Etoile jaune et croix gammee, Tunis 1944.
6. עדות ג' שטר, י.ט. המלון; ח' סעדון, שליחווחו של-נחום ירושלמי לתוניס, 1948-1948, ירושלים 1979.
7. ברך, עמ' 37; אברמזי, עמ' 407.

המסיבה, עזבו הגרמנים את-תוניס, ב-7.5.1943, ועם כניסת צבאות בנות-הברית עזבו מפניה-הלהבה.

ההסתערות הראשונה שלה הצעירים היתה על עמיתיהם בשיעורים של ירושלים, "אגודת הקרן הקיימת" שריכזו סטודנטים ואינטלקטואלים צעירים, בנייהם שרידי השומר-הצעיר. של שנות-ה-30, ב"חברה האמנותית-העברית" (Société Artistique Hébraïque - S.A.H.) שפעלה ב"חארה", ובתונים ששרדו בהם ולתלת-החל בסות-אחרי הכיבוש וההשפלה של מחנות העבודה. דבר התנועה הציונית הצעיר והמתחדש-התפשט לכלי עבה, ולשחיילי הפלוגות הארצי-שהאליות של הצבא הבריטי הגיעו לתונים, הם פגשו ברחובות העיר-צעירים יהודים-עונתי מקילוד על החולצה, חברים עברית וצמאים לשנות על-ארץ-ישראל.

החברים אחרים מלחמת-העולם השנייה היתה המעורבות גדולה מאד בקרב היהודים ובעיקר בקרב הנוער בקבוצות מספר דוד-אטיאס: חניכי חילופי חילופי דרך לאפשרות של השתייכות. לצאת מן החלוקה שאפפה את הציונות היהודית... שסוף המלחמה היתה-השפעה לתנועות הסוציאליסטיות שהתפוררו או היתחמו-התארגנו על-עומה בעיר, לא רק בקרב היהודים-היהודים היו חלק מהתעוררות-הכללית: אך ליהודים לא היתה אף מסגרת-העיתונות פרסמה על הנעשה בארץ; בסוף המלחמה-כשהתלו משפטי-גנדנברג נגד המוששים הנאציים, גם על-זה פרסמו בהרחבה, וכל-ההגדה-להתעוררות. לאנשי-עבודה אצל היהודים, ובראש וראשונה של הנוער, יאנו הנוער, בני ה-15-16-17, צעירים המתפשים את הדרום, נטלו את היחמה בעיתונות ובפרסומים שונים מצאנו את הקשף לארץ-ישראל פעולות באצול התפרסמו בהרחבה, תמונת מלון "המלך חור" המוציץ, גם פעולות "ההגנה", אצל בעיקר לאציל היתה השפעה גדולה. או-פתאום התחילה התארגנות סטוכית של כל-מיני קבוצות, "בן-יהודה" ואחרות, שמטרתן היתה להקים קבוצות ללימוד עברית, בנות-שבת, או אחרים-הצעירים היוו מתכנסים ושקפים על ארץ-ישראל מצלונים ועיתונים שהגישו. זה נקרא "עונג שבת" וזה לא היה שייך לכית-הכנסת. התחילו להתארגן כל מיני דברים יוצאי-דופן מתוך חלוקה-הרגילה של תליסה לבית-הכנסת, בבתי-כנסת-אחרים. בקבוצה-התארגנה-מקלה, שאתרי התפילה בית שיש-הינן שרים במקלה-כמה שירים-זה-הנה-משך המון געגור, ובמיוחד של אנשי-קבוצת "בן-יהודה" ואינני יודע-איה-הכנה-התנגב לאחיותם של האנשים, אך-הם ידעו שזו הדרך לעלות לארץ-ישראל, וזו היתה מסדתו של הנוער הזה.

8. על "קבוצת בן-יהודה" ראה בהמשך.
9. פרופטוקול של הכנס "דורר במרקו", 6.9.1980, י.ט. המכון. באופן-כללי על-התנועה הציונית כטרקו אחר מלחמת-העולם השנייה ראה קידן, עמ' 51-83.

ההתחלה - הניצוץ נדלק בתונים

החבורה שהחליטה במסיבת הפסח על הקמת הנועה נוער לעליה אחרי השחרור החלה לבצע את תוכניתה עם גירוש הגרמנים. למחרת כניסת צבאות בעלות הברית לתונים, ב-8 למאי 1943, יצאה החבורה יחד עם המפלגה הקומוניסטית, שרבים בה היו היהודים, לתהלוכה ברחובות תונים. כל התלמידים של השיעורים לעברית של ירושלים וצעירים אחרים הצטרפו ל"תהלוכת שחרור" זו, שבסיומה הומין הנדל בוסבלו (Henri Bousboul) את כל המשתתפים לאסיפה של המפלגה הקומוניסטית אך ריכזם של הצעירים הציונים היתה ישונה: הם התארגנו מיד לעשות נפשות לתנועה למען העליה, וכל אחד ריכז סביבו קבוצה שקרא היה המפקד עליה. היו אלה צעירים מכל השכבות, ונודו ומו קצר היו בשורות התנועה תלמידי גימנסיה, חניכים מתנועת "הצופים", ונוער "מבריק" שנטה להתקרב לחברה הצרפתית, צעירים עובדים, פקידים, סוחרים, אנשי "גודו הקרן הקיימת",¹⁰ חלמידי אוניברסיטה ואינטלקטואלים שעסקו ביהדות ובציונות מבחינה עיונית, וכמובן המהדרינים של החוגים לעברית. ב-14 ביולי 1943 - התאריך הוא משמעותי למי שגלה על ברכי תרבות צרפת - נוסדה תנועה חדשה, שבהשראת ירושלמי נקראה "צעירי ציון".¹¹ מדוע "צעירי ציון"? עונה אחד הצעירים: "ירושלמי הציע דאבחנו שלא ידענו ולא כלום על תנועות ציוניות וסוציאליסטיות, ראינו שהשם מייצג אותנו: צעירים אכן היינו, מסדתנו ציון, ונהיינו לצעירי ציון". היתה בחבורה רוח של התחדשות ותנופה.

התנועה נבדלה מהארגונים הציונים שהיו קיימים - הפדרציה הציונית, בית"ר, גודו הקרן הקיימת - כי היא ראתה את העליה כמטרה, לא צופית, לא עיון, לא איסוף תרומות, אלא עליה פשוטו כמשמעו, ואחרי העליה לראות [...] לא חשבו הרבה יותר מזה ולא יכלנו לחשוב, כי לא ידענו כלום ולא היה לנו חומר.¹²

לקבלת אינפורמציה על ארץ-ישראל, הם פנו לחיילי הפלוגות הארצישראליות שהגיעו לתונים עם הצבא הבריטי. באותו הקרן נקשרו קשרים ראשונים של התנועה עם "ציון ואלי", הלא הם שלום פינצי ז"ל ואלי זוהר, יב"א, חברי קיבוץ גת.

10. ברך, עמ' 32; אברהם, עמ' 408.
11. בהעניקו את השם "צעירי ציון" עמד נדאי לעיני ירושלמי רישומה של "צעירי ציון", תנועת הנוער שצמחה בראשית המאה בגליציה וכאוקראינה כ"חוג נוער ציוני". שנותמם היה צעירות ופעילות, תמחה אם כן בצביונה לקבוצת הצעירים שבתונים ירושלמי שעלה ארצה ב-1905 בגיל 15, הספיק להכיר בארץ מולדתו אח תנועת "צעירי ציון" שהתלה להתגבש בשנת 1903. על "צעירי ציון" ראה אנציקלופדיה למעני התברה (לפי הערך): רייטוב, פרקים בתולדות צעירי ציון - צ"ס, תל-אביב 1964; על ירושלמי ראה קרטל (לפי הערך).
12. עדות גד שחר, י.ט. המכון.
13. א.ש.

הבאנו אותם למעודן והם התפלאו. מעודן יש כאן, פלאקאסם, שיעורים לעברית מאורגנים. מאד נקשרנו אליהם: הם סיפרו לנו על ארץ-ישראל, מהם שמענו על הקיבוץ בפעם הראשונה. היה זה בפגישתנו השניה איתם. עלידי תונים יש פארק יפה מאד, חורשות עצים, תנאים, אישיות, שבילים לרכיבה על סוסים, פינת ירק, מקום אחד לציורים, חם בליל ירח בהיר מאד במקוץ הקיץ, כל הסיפור הזה על הקיבוץ, על ה"חור", קסם לנו. לא ידענו בליק למה לקיבוץ מתייב. אבל עם הזמן החדשים, עם השינוי, שלא-דק מעלה ונגשים אלא גם נעשה לשהו חדש, משהו שלא קיים בתורה שאננו מכירים, כל זה משך אותנו.¹²

מאשר בין ואלי עזבו את תונים באוקטובר 1943 יצא גליון מיוחד של עלון "נוער" בהקדשה "מתוך אהדה-הכרת תודה לתברים בנימין ואלי חיילי ארץ-ישראל, חלוצים מקיבוץ גת", ובתשובה לדברי תודה של התברים, כתב בנימין:

טוב להרגיש בכיר את הנקשה הארצישראלית העברית, טוב להרגיש בארץ שאך-שחררה ממעול המגן הנאצי את הלבבות הפועלים של הנוער למען הציונות והחלוציות. תנועתכם היא ביטוי באמן לשאיפות הנוער להתחדשות לאומית וסוציאלית. תזקו האצו. בנימין.¹³

חברי "צעירי ציון" נכבשו לרעיון הקיבוץ, ואח רעיון העליה והקיבוץ הלכו יחדיו בקרב-הנוער. הנוער הבורגני היה אז בשורות שתי תנועות "הצופים",¹⁴ חק החוסים שבניהם הצטרפו לתנועה החדשה, והרוב, אף אם התייחסו באהדה צעירי ציון, לא היו עדיין שותפים אפילו פוטנציאליים. הנוער העממי אף הוא עסק בצופיות, בשורות "בית"ר",¹⁵ שהיה פודה בתונים כבר בשנות ה-30. הד התנועה החדשה התפשט בעיקר בשכבות הביניים, רבים מהם חניכי בית-הספר "ליאנס" שנענו בהשגותם להזמנה להשתתף בעתג שבת שהתקיימו באולם הגדול של בית-הספר, שם הציגו חברי החוג הדרמטי מחזות עבריים, החיילים הארצישראלים לימדו שירים עבריים וריקודים ארצישראלים, ובסוף המסיבה נהשמו הצעירים בחברים לתנועה.

אנחנו יצאנו בסיסא: נכבשו את העם, נכבשו את העם, מתוך מה שהגדרתי כמאוותם

12. שם. שלום פינצי ואלי זוהר היו צוננים שעברו את תונים במסגרת שירותם הצבאי. ביניהם לבין צעירי ציון נקשרו קשרים הדוקים מאד, כך שחברי התנועה שהנקשו מהם בראשית דרכם ראו בהם את השלימים הראשונים שפתחו לפנייהם את הדרך להגשמה. אלי זוהר הוא היום חבר גבעת ברנר; שלום פינצי ז"ל נספה באמון מעגן.

13. עלון "הנוער" גת-המכון.
14. E.I.F. - Eclairseurs Israélites de France - אגודת התונים של הצופים היהודים הצרפתים מיסודו של רובר גמזון (Ganzon), U.U.J.J. - Union Universelle de la Jeunesse Juive - תנועת הצופים-שבק. נודגשו הערכים היהודיים, הסולידריות היהודית והחמיכה בבנין הארץ.

15. על E.I.F. ופעילותה בזמן מלחמת העולם השניה, ראה Les Juifs en Europe 1939-1945. Paris 1949, שהוא קובץ בהוצאת C.D.J.C., עמ' 118-122; E.J. VII p. 35, XIII p. 148, XIV p. 103; F.C. Hammel. Souviens-toi d'Amalek. Témoignage sur la lutte des Juifs en France. Ein Hanatsiv 1982.

14. איבסכול, עמ' 88.

סוציאליסטים, ומחוז-ה-שכאניג שבתנועות-אחדות-ישנה-אין-הליבה יותר לשכבות אחרות. איתנו חזק התמדרנו, הלכנו לגיטו, היפגנו חברים בגיטו [...] בלי שחיה לנושא הקבוע בנוצמחה השקפה זו, התנועה שלנו צריכה להיות תנועה לכל היהודים, כאשר היחידים של הגיטו התנתו והפקרו ואיש לא שם לב אליהם, חזקא אנהו-גל-אל הגיטו!

הזליכה לגיטו היתה הליכה לשכבה מרוחקת, משהו, בגלל ההגוי המסורתי האדוק, התנאים הסוציאליים, והחשש ששבר שם מפני ההמבוללות שבאירופא-צויה; בבתי-הכנסת התרבו סגוב ה"צה"ה" - צעירי ציון, צעירים אחרים, שנספחו לתוכן לתנועה.

תנועה לא היתה עדיין תוכנית ברורה, מלבד הפצת רעיון ארץ-ישראל והקיבוץ, ולשמה בודקים שמשכו את לב התנועה, התכנסות המונית בחגים, טיול ביום שבת, שכבר הספיק להיות למסורת. לימודי העברית התרבו יותר ונוסח-כד התחשי-הסתגו של 1943 היה צעירי ציון תנועה, מוברח, מהוגים, שאהדת צעירים בלב נתונה לה.

מבוא

מפניו בא עם בוא השליחים, ימים אחדים לפני ראש השנה ה"ש"ד, בסוף ספטמבר 1943, הגיעו לחונס יגאל כהן ז"ל ואפרים פרידמן ז"ל, מביה ארון, איחד את צמחילי בראגנדא משדה אליהם הגורמים לשליחות זו וההחלטה עליה עדיין הם זכורים די הצורך, אך הכל מסכימים שהשליחות לצפון אפריקה התחילה עם ביקור אירופה:

רק עם סגירת אירופה בתחילת מלחמת העולם השני נזכרו שיש יהודים לא אירופאים ממורת ארץ ומערב לה, ורק ב-1942 החליטה הסוכנות להתחיל הקיבוץ בעבודה ובהכנה לשליחות, מלא אחד לעראקול-איראן ומצד השני לטריפוליטניה ולצפון אפריקה.

באפרים פרידמן יעקב צור, שהיה ממארגני הסמינר לשליחים בירושלים בדף 1942-1943, מאשר שאכן זה היה המניע לייסוד הסמינר: "אפנים מבהיר:

אני לא גויסת החילה לתותיה או לאלג'יה, אלא יגאל כהן, כי הוא למד פעם ב-1932 בבית-הספר הגבוה לחקלאות באלג'יר, אלי בגלל זה הוא גויס [...] אני גויסתי, לא ידע בדיוק מדוע [...]. אינני חושב שהמחשבה בתחילה היחה לצפון אפריקה.

מכל מקום ברור שהמניע לסמינר השליחים לשליחות שבאה בעקבותיה היה הבהר למצוא נושא חדש וקרוב להגשמת הציונית, בשגורלה של יהדות אירופה היה לרוץ בערפל.

תארגנו את היהודים שם - אמר בן גוריון לשליחים לפני יציאתם - הפלו אותם על סאראואנים.

עדיין יצחק אברמס, י.ט. המכון.

אפרים פרידמן (בן חיים) בכנס ידור במרוקו, י.ט. המכון, אפרים כרחיים, חבר נכנת חיים, היה שליח בצפון אפריקה 5 פעמים בין השנים 1943-1961.

יעקב צור, כנס שליחים 1978, הסטנוגרמק ב.ט. המכון וגם אפרים פרדמן, שם.

<p>LIOS BOUTIQUE de la mesure</p>	<p>Grands Magasins de France PETIT PARADIS MAISON FONDÉE 7, rue de Constantine TUNIS</p>	<p>Galeriès Bokobza SOIERIES - LAINAGES 4, Rue Bab Carthogène TUNIS</p>	<p>Bonneterie Layette <i>Tréfige</i> 16, Av. Rouman - TUNIS</p>
<p>Maître le vrai JURISTE Maître de Rédactions PAROLE Socialiste HORA Social DEROR de Paris 115</p>	<p>PROGRAMME TEHZA'NA</p> <p>Présentation de l'Œuvre Chabbat Chant "Maouss Binhoucheim" Un Poème Chœur parlé "Le temps marche" Chant "Honneur" Symphonie Danse, palestiniennes</p> <p>ENTRACTE</p> <p>La Jérusalem en Exil Israël et ses recueils Chœur parlé Chant "Oin Dou" Piège "Adam" Appel à la jeunesse</p> <p>HARTIKVA</p>		<p>Maman Mobilier, vos chers enfants AU BENJAMIN 14, Rue de France Même Maison ou BAMBIN-PARISIE 17, Avenue de France L'Immense Effort Culturel de l'Haouchmar Haïfa Lisez les Œuvres hébraïques pour adultes jeunes et enfants de la SIFRIA POALIM Cadeaux et Souvenirs Filiale à Paris 17, Rue de la Victoire</p>
<p>de la PALESTINE est la BASE de notre LUTTE vous o la Terre Retrouvée</p>	<p>JEUNES ! MILITEZ Pour le K. K. L. organe bimensuel de la vie juive en France, Algérie du Nord Palestine et dans le Monde</p>		

תוכניה. מסיבת-עונג שצ"ה. זמנועות הנועד בתוניס 1945:
יושבת ציון-צעירי ציון U.U.J.J. תנועת הצופים
E.I.T. השומר הצעיר. המקור: ארכיון גבעת ח'ביבה.

את אפשריות העבודה וההגשמה, אך את ההתלהבות צריך היה לנקות למסגרת הנוכחית שתסייע להגשמת הרעיונות ותכין את הנורך לפגוש עם המציאות של היום הזה והעיתידה. לשם כך התארגנה קבוצת "ראשי הקבוצות", שהיוותה מעשה האקטיבה של התנועה. היא פעלה בשני מישורים, הכשרה עצמית מכאן הכנת מדריכים מלאה.

ב"סמינר" לראשי הקבוצות ניתנו הרצאות בענייני ארץ-ישראל ותנועת הפועלים וליד השליחים ועלידי אנדרה בלישע, שהיה ממקימי התנועה ודוחפיה - בחור פול אישיות ואינטליגנציה, אוטודידאקט מבריק, שכבש את חבריו ברוחב ידיעותיו ובמתשבתו המעמיקה. באיתה המסגרת הכין איש איש מראשי הקבוצות את פרקו היחיד והרשאים כבתורתו והרצה אותו לפני חבריו, ועלידי כך הכשיר את עצמו

להעברת החומר לחניכיו. כל ראש קבוצה היה אתראי על 5-6 מדריכים ומדור יבנות, אלה ריכזו את שכבת הצעירים, ילדו בית-הספר העממי מהגישו או משכבות הדינים. אם כן, תוך חודשים ספורים היתה "התנועה" מאורגנת על-פי המתכונת המסורתית של תנועת הנוער. יש להניח שהעובדה כי אחדים מראשי הקבוצות היו בעצמם חניכי תנועת "הצופים" - U.U.U.J. - סייעה לא במעט לארגון מהיר ויעיל:

הדינים, המדריכים, ושכבת ראשי הקבוצות וההנהגה, שבתקופה זו השליחים הכריזו עליה עריין את חותמם. פעולות התנועה היו, אם כן: שיפורים בעברית; "נג שבת", שריכו מספר גדול והולך של אהדים: Midi au Passage - "בצהריים בפסאג"; הפגישה היומית של החברים בפאסאג; במרכז העיר, באזור היהודי, כהפסקת הצהריים, שהיתה אמצעי חשוב מאד להעברת אינפורמציה, ליסגירת ה"ימים", ולא פחות לגיבוש חברתי; הטיוול של יום-ראשון, שלוש פעמים בחודש

החניכים ופעם בחודש "טיוול מדריכים";¹⁸ וכן ארגון ילדים ונוער והדרכתם בדרך התרופה, ונסיון לא נלאה ומתמשך לקרב לתנועה חברים שעדיין היסטו...

מקביל לארגון התנועה ביצעה קבוצה אחרת, בצנעה ובמחשבת צעד מהפכני של ממש - השבעה "להגנה" ויצירת ההגנה העצמית בתונים. יהודי תונים - לא פוהרני לקבוצה - לא החזיקו נשק מימיהם. כ"מקומיים" פטורים היו משירות צבאי, להוציא

גדוד ז' של עכוה. היינו הכנת הרצאות עלידי חברים על נושאים יהודיים וציוניים. ד"ר "צעירי ציון" מ"הגודן לקרו קימא" עזבו כך בכל שנות קיומו מ-1937 עד לכיבוש הגדמי. מעין כפרוטוקולים שנרשמו על התכנסויות הגוד מ-1939 עד 1941 ניתן ללמוד על הנושאים בהם עסקו מצד היהודים בארצות השונות, הגשמת הציונות ועתידה של ארץ-ישראל, ספורים יחידים שכותבים צרפתיים, הנבואה, ז"ח על הקונגרס הציוני ב-1939, התירות בארץ הקודש, הספר הלבן ז"ח, על עזרת המדריכים ראובן י"ס, המכון של יגאל ושלומית עלאל חכרים אתרים על פעילות התנועה; שולה אף סיפרה על המאמצים להביא בנות צעירות לטיוול התנועה ביום ראשון - משימה לא קלה, כי יום זה היה כדרך כלל מיועד לכביסה של המשפחה והבנות נטלו חלק בזה. לפעמים היו מעשירים את המלחמה של המשפחות העניות בחבילות בגדים שנאספו על-ידי נשות

ויצ"ו, וזה שימש לעיתים אמצעי שכנוע לאמהות לשחרר את הבנות לטיוול.

של גמלים, תביאו אחם דרך המדבר, תשיתפרצו על-שערי הארץ לא יהיה כוח כעולם שיכיר לעצור כעדם...¹⁸ אך פי שבעה מגודל הצפייה היה חוסר הידע לגבי היהודים ההם, לגבי הנעשה בארצותיהם, לגבי מנהגיהם ותפיסת החיים שלהם; חוסר הידע חוסר רגישות שגרמו לבעיות כה רבות במשך שנים מאוחר יותר, עם כוח העליה הגדולה.

האמת היא שלא ידענו על צפון אפריקה ולא כלום, לא רק אנחנו, אלא אף אחד לא ידע שום דבר ודן אולי מסלושך הזקן,¹⁹ שכבר אז היה זקן וכצפון אפריקה היה שנים לפני כן... [התמונה שציינו לנו היתה "שלח לחמך על פני המים", אין קשרים, אין שום דבר, הגיעו ותעשו מה שתוכלו.²⁰

על רקע של מציאות זו, נראית קביעתו של אפרים שנים אחות יותר מאוחר

כמעט בלתי אמורה: אבחנו לאינו את עצמנו שליחים לא רק לעור, לא רק להחלוצ, ראינו את עצמנו שליחים לעם ישראל וליהודי צפון אפריקה כולם... ראינו את עצמנו לא רק כשליחי התנועה הקיבוצית והקיבוץ המאוחד, אבחנו יצאנו מראשית שליחותנו במגמת חיסול יהדות צפון אפריקה, וככל מה שציינו ראינו מכשיר לחיסול יהדות צפון אפריקה בצורה הפחישית.²¹

יתכן שנוסח כה ברור של מטרות גלובאליות אלו נוסח בדיעבד, כפירוש של השתלשלות הדברים אחר-כך. נראה שמציאות של אז ודאות חוסר ידע היו מנסח חלקם של השליחים בראשית הדרך, אך המגע עם הנוער בתונים והכרת היהודים עם הבהירו חיש מהר מהו הפוטנציאל הטמון בהם וסימנו והגידו את המטרות האפשריות. תודעה זו של מטרות גלובאליות התחדדה מהר מאוד אצל השליחים עצמם, עד כי החזירו אותם בחניכי התנועה, שראו את עצמם כנושאים על כתפיהם את גודל יהדות צפון אפריקה וכגשר להגשמה הציונית של יהדות זו.

כך כותבת נדיה כהן, מראשוני התנועה; בראשית 1946:

לאט לאט התגבשה בקרבנו המגמה של תנועתנו: "החלוצ" הסתודותי אחיה. אין זה "החלוצ" מורכב מתנועות שונות, אלא זו מהות עצמה של תנועתנו אשר לקחה על אחיותה את החיסול של הגולה בצפון אפריקה.²² הצענו הראשון היה ארגון התנועה. המפגש עם "צעירי ציון" מיקר אצל השליחים

18. אפרים פרידמן כנס שליחים. בחברים אלה התייחס בן-גוריון לבעיית סגירת הגלובליות עלידי האנגלים.
19. הכוונה לנחום סלושך, סופר וחוקר שביקר בצפון אפריקה לצורכי מחקר. בביקוריו האחרונים בשנות ה-20 נפגש עם הרב יוסף בדאמי והחוגים הציוניים שם. על סלושך ראה קהסל, לפי הערך.
20. עדות אפרים פרידמן ב-1966, י.ס. המכון. השליחים הגיעו לתונים במסווה של חיילים אנגלים. שם פשטו את מדיהם והתערככו כהמון הפליטים ששהו אז בארצות צפון אפריקה. הם נועדו עם נחום יהושע, שליח הברית העברית העולמית, והוא יצר את הקשר כיניהם לבין "קצין", הוא אדוארד עלאל מראשי "צעירי ציון".
21. אפרים בן-חיים כנס שליחים 1978, י.ס. המכון.
22. סכתל מנדיה, י.ס. ארכיון, תוניסיה, מיכל 1, חיק 1.

מעשים בעלי אורחות צרפתית, והרעיון של שימוש בנשק להגנה עצמית היה רחוק מהם - רחוק מהמתבוללים, שלא העלו על הדעת כי הדבר נחוג תחת משטר צרפת ורחוק מיהודי הגיטו, שהמחשבה של הגנה עצמית לא עלתה במחשבתם. קצתים רחוק העילית התנועתית, גשבעו ל"מסגרות" תחילה שלושה, והחוג התרחב אחר-כך לעשרה חברים. והיתה כוח התחייבות, המייצבות למילוי פקודה, ובהתרגשות רבה הם נשבעו על התנ"ך ועל האקדה "לשמר על טוהר הנשק העברי, לשמור על הנשק בכל מחיר ולא למוסרו". הפצת רעיון ההגנה העצמית בקרב בני משפחה וחברים נאמנים הביאה בסופו של דבר אנשים רבים לציונות ולעליה.

היו חברים רבים באתה תקופה שלא שוכנו שצריך לעלות ארצה וללכת לפי עקרונות התנועה. כל מי שנכנס לתנועה התחייב לעלות, וזה היה קשה לאנשים רבים, אבל היו חברים שצויה עלינו, ודולם ביום מאד, אתם ידעו היה לגייס ל"הגנה" ואכן גייסנו אותם, חר החליך שגם היום קיים. הריכה מאד אנשים באמצעות "ההגנה" מתקרבים לציונות באותה התקופה, לדבר על עליה, על הכשרה, על פרבת מקצוע, משפחה, היה קשה, אבל להגיד להם "תראו, אם אתם תהיו חברים בארגון של יהודים, בארגון השומר על כבוד היהודים שייצאו אם יהיה צורך, אתם תתאמנו בנשק, תמששו אותי" [...] ככה גייסתי קרובים וידידים שידעתי שאינם מוכנים עדיין לתנועה, אבל לדבר כזה בתחילתו כן. כשאתה אומר לאדם שעל כבודו האנושי הוא שומר, אז זה מופל, גם אם הוא לא ציוני. אחר-כך המסקנה היא ציונית, ועובדה היא שכחצתה מספר פעמים לפגוש כאן בקודמים של הצבא אנשים שבתקופה הזו נכללו ל"הגנה" אבל נשארו אז בתנאים. הרוב הצטרף אחר-כך לתנועה ולהגשמה.²⁴

החברים השיגו נשק בכל הדרכים האפשריות, דרכו אותו משכויים גרמניים שהסתירו אותו בזמן התכוסה ועכשיו מכרו אותו תמורת כסף, רכשו ממספרים חיפשו נשק שנעזב בשדות, וזה הוסיף בטחון וגאווה, וכל חפירות קרתו העתיקה פתוחות היו לפניהם לאישינו ירי.

הצעד הבא היה מהפכה במדיהסיה, בעיני עצמם ובעיני החוג הרחב שליווה באהדה את התנועה, והוא היציאה להכשרה באפריל 1944. "הם אמרו תעשו" תמישה חברים, כיניהם אחד המרכזיים שעוד שנה לפני כן התעתד ללמוד באוניברסיטה יצאו להכשרה בכיג'אווה (Béjaoua),²⁵ כ-15 קילומטרים מחוניס; לעבוד כפועלים חקלאיים בחווה של יהודי שהסכים לקבלם לעבודה. מאוחר יותר, כשהמספר גדל ולא היתה עוד עבודה לכולם, הם קיבלו על עצמם את הניהול של החווה של יהודי אחר, נוסף לביצוע העבודות החקלאיות - חווה כ"הגשיר סולטאנה" ליד המאם אלאנף (Hammam-Lif), כי בעקבות השם הטוב שיצא לקבוצה על עבודתה הוא

24. ג'ורג' שמלה (היום גד שחה), אנוארד עלאל (Allal) (היום יגאל אלעל) ויהושע סעדון, עובדיה זו שלושה בחורים, אחד דתי ושניים חילוניים, נשבעו ל"הגנה" מצביעה על אחדות של "החלוצ האחד" בצפון אפריקה כדאשית הדרך. אחדות שגם כאן כבמקומות אחרים, לא נמשכה זמן רב. ד' להלן.
25. עזרת נד שחר, י.ט. המכון.
26. כרד, עמ' 40.

הסכים למסור להם את חזותו.²⁷ היתה זו ללא ספק העזה מצידורואל אמון כלפיהם, שיהם היו סטודנטים ובני סוחרים ובעלי מלאכה - צורפים, סנדלרים, חייטים - החוקים מההרגל של עבודה גופנית מאמצת, הצלחת הנסיון חיזקה את יוקרת התנועה. באותו זמן נודע הרעיון של הגרעין הצפון אפריקאי שקים אולי את הליבו הצפון אפריקאי, רעיון שחלוצי הגשמתו יהיו ביוני 1944 מתוך 3 החברים שיצאו בנובמבר 1943 ללמוד באוניברסיטת אלג'יר.²⁸ במשך שנה שהותם באלג'יר הם חיפשו צעירים יהודים, קשרו איתם קשרים, וכך צמחה באלג'יר קבוצה קטנה של "צעירי ציון", אנשים נאמנים ופעילים שיהיו מאוחר יותר יד ימינם של השליחים במבצע העפלה של "יהודה הלוי" רשיבת ציון - אוניות המפעילים שיצאו מצפון אפריקה, כקץ 1947. אם כן, המסגרות נבנו בתקופה של כ-9 חודשי של חיות כספטמבר 1943 - מאי 1944, בהם שהו יגאל אלעל וצורפים פרידמן של "חזם הראשונה בתנאים".

במסך תקופה זו עשו תבדי התנועה נסיונות אחדים לעליה בלתי-גאלית, הן דרך הרישה והן דרך הים. הסרטיסקאטים המועטים שהגיעו לצפון אפריקה ניתנו רובם בלילה לפליטים, בעיקר לאלה שישבו באלג'יר.²⁹ והיו מוכנים להפליג מייד בסרנספורטים - אוניות הצבא המובילות חיילים מאלג'יריה למצרים, שנעזרו בהן העברת עולים. החלוצים התוניסאים, אם כן, בההרכתם של השליחים, ניסו לפתוח את הגבול ולהגיע לטריפולי, כי משם המעבר לארץ-ישראל בעזרת יזמים היהודים של הפלוגות הפלשתינאיות, נראה קל יחסית.

לקושי היה בהעברת הגבול בין תוניסיה לטריפוליטניה, בגלל הימצאם של כוחות צרפתיים באזור. אחרי נסיונות אחדים שלא הצליחו, השתכנעו שדרך זו בלתי אפשרית, אך לא לפני שאחד החברים נעצר ושחרר בהתערבות של יהודי מקומי והתמורב לשלטונות הצרפתיים.³⁰

אז ניסו בדרך הים, נמצאו סירות שבעליהן יהודים שהיו מוכנים לשתף פעולה, העובדה שכל העובדים היו ערבים "היא שהצילה אותנו מגורלם של מפליגי הים הגדול", אומרים החברים, כי ההעזה היתה רבה והבטיחות מועטה מאד.³¹

בעל החווה היה גבריאל גביוון, פעיל ציוני שלימים עלה ארצה וסייע למתיישבים תוניסאים בהקמת מושבותם. ד' כרד, עמ' 135. בעל החווה בכיג'אווה היה צ'לינו נספ, איכר יהודי.

היו אלה יצחק אכרהמי ואברהם צדפתי. אליהם הצטרפה לעליה רחל כהן תכרתו של צדפתי. הקסורנית השלישית שהיתה באלג'יר היתה נדיה, שבגמר הלימודים שבה לתוניסיה להלן.

ה"ח ישישכר", הוא נפתלי כריגורדא, 18.2.1944, י.ט. ארכיון, תוניסיה, מיכל 1, תיק 1.

עזרת נד שחר, י.ט. המכון, וגם ד"ר ישישכר, שם.
עזרת נד שחר, יגאל אלעל, חברי "צעירי ציון", וגם ד"ר ישישכר, שם.
אגוד היא Pisces - ספינת מפעילים ממרוקו שטבעה בדרך לגיברלטר בינואר 1961 ובה נספו המפעילים.

מאוחר יותר ניסן 4 תבתיס להתגנב כנוסעים סמויים לאנניה שהפליגה מאלג'יריה למצרים. אך הם נתגלו עוד לפני שהגיעה האונייה לתוניס ושם הודרו.³² בזה חמרו נסיונות הפעלה של חברי "צעירי ציון" עד הפלגת "יהודה הלוי".

ההתעוררות הציונית והכיות החלוצי הברור שבו נקטה תנועת "צעירי ציון" היפר גלים ועוררו תגובות מצד חוגים שונים. הראשון שהתקומם נגד תלמידיו שנתפשו כשכרנו בדרך החלוצית ובהגשמה היה נחום ירושלמי, שקבל על כך שקפצלי הקול הקיימת כתוניס נמסרו לידיהם של צעירי "גדוד קק"ל".³³ ואלה אכן היו בין ראשוני התנועה. אחר כך ריכז ירושלמי סביבו תנועת "עולי ציון", שלדברי השליח נפתח ב"ג'ורדא", "חוכנה אינו שונה בהרבה ממה שאנחנו רצינו, אבל הוא לא היה מוכן לעבוד עם שליחים בעלי מגמה חלוצית..." והדברים מתנהמים, כי הרי מה שהשליחים רצו לעשות היה בהחלט לטפח את המגמה החלוצית, וכאמרת מצידים תלמידים של ירושלמי כי "ירושלמי לימד אותנו עברית ושירים ארצישראלים, והצגנו מחורר בעברית במסיבות ובעונג שבת. אבל הוא לא דיבר איתנו על העליה ועל ארץ-ישראל". קשה לדעת, אם כן, מה היו סגמותיה של "עולי ציון" בחסות הציוני הכללי ירושלמי. דומה שכמה כ"אגדת ציון" - חבורה אחרת שהוקמה על ידי שמעון בלחסיץ, סגן נשיא הפדרציה הציונית³⁴ - היו אלה אגודות של ציונות "מילולית", אומנם סימן להתעוררות ציונית מחודשת, אך המשוך לדרך המסורתית של הציונות התוניסאית הבלתי מחייבת והלא מגשימה. עוד יש לציין את "החברה האמנותית העברית", בעלת קאנפי הדתי, שאחידים מחבריה הצטרפו ל"צעירי ציון" ככד מתחילתה, וכמובן את "בית דר", שהיתה לפני כן התנועה העוקה.

התנועה הרוויזיוניסטית הייתה שורשים בתוניסיה עוד באמצע שנות ה-20 תחילה כספאק, ביוזמת פליקס עלוש ועיתונו *Le Réveil Juif* ("הישיב") היהודית³⁵, אחר-כך היא התרחבה לבידה, כשעבר עלוש לתוניס, שנהייתה בשנות ה-30 המעוז החשוב של "בית דר" בצפון אפריקה. באותן השנים היה נטוש מאבק על הנוער התוניסאי בין "בית דר" ל"השומר הצעיר", שהדגיש את הערכים החברתיים של הציונות הסוציאליסטית, ו"בית דר" כמובן את הערכים הלאומיים.³⁶ את הצלחת "בית דר" בתוניסיה ניתן להסביר בכך שזאב ובוטניסקי היה אחד מראשי התנועה הציונית שידע צרפתית וליהודי תוניס היה קשר בלתי אמצעי אליו.³⁶ ובעיקר כן

התנועה הרוויזיוניסטית הייתה שורשים בתוניסיה עוד באמצע שנות ה-20 תחילה כספאק, ביוזמת פליקס עלוש ועיתונו *Le Réveil Juif* ("הישיב") היהודית³⁵, אחר-כך היא התרחבה לבידה, כשעבר עלוש לתוניס, שנהייתה בשנות ה-30 המעוז החשוב של "בית דר" בצפון אפריקה. באותן השנים היה נטוש מאבק על הנוער התוניסאי בין "בית דר" ל"השומר הצעיר", שהדגיש את הערכים החברתיים של הציונות הסוציאליסטית, ו"בית דר" כמובן את הערכים הלאומיים.³⁶ את הצלחת "בית דר" בתוניסיה ניתן להסביר בכך שזאב ובוטניסקי היה אחד מראשי התנועה הציונית שידע צרפתית וליהודי תוניס היה קשר בלתי אמצעי אליו.³⁶ ובעיקר כן

32. עדות שמעון צרפתי, י.ט. המכון.
 33. מכתב מירושלמי לקק"ל, 5.11.1948, א.צ.מ. K.K.L./1531. במכתב אוד מ"11.11.1943 להסתדרות הציונית בירושלים, ירושלמי מדווח על "צעירי ציון" שעבדו איתו כמשך השנים, ומתמרמר "שהפכו לשמאלנים, אחרי שגולגלו בין אסימילציה לרוויזיוניזם". א.צ.מ. S55/795.
 34. דו"ח יששכר, שם.
 35. על המאבקים בין "השומר הצעיר" ו"בית דר" ראה סעדון, הערה 2; וגם בית דר, עמ' 3.
 36. ר' מכתב על ובוטניסקי לאלפרד ואלנס, באדיבות בנו רפאל ואלנס, י.ט. המכון מאמרים של ובוטניסקי, ב"Le Réveil Juif"; ר' אביטבול, עמ' 84-85.

התבססות והרחבה

עלי תוניסיה.

השנים 1944-1945 היו שנים של התבססות והתרחבות התנועה. לשם כך היתה תנועה וקוקה לסטאטוס רשמ, דבר שלא היה קל לקבלו, כי מדיניות צרפת כשחתי הסתות שלה באותן השנים נטתה לאיזון בין הקבוצות השונות של התושבים הקולוניים; ולכן לא ניתן אישור לארגון ציוני חדש. אז באו לעזרת הצעירים זקני "ישבת ציון", אחד הארגונים הציוניים הראשונים, שהיה קיים כתנועה לגאליה כבר ב-1914. התנועה נדרשמה כ"הנוער החלוצי של ישבת ציון" ותחת כותרת זו הנה התנועה ימוצגת רשמית ב"התאחדות הנוער", הארגון הממשלתי של כל הנוער הנוער. היא היתה במגע עם חוג הנוער הסוציאליסטי על שם ז'אן ז'ורס, אחד מחברי התנועה - אדוארד עלאל - שימש כמזכיר שלו. הכרה רשמית זו אפשרה לתנועה להופיע בפומבי ביתר בטחון, לערוך אסיפות ומפגשים, וכארגון כבר קיבלה תמיכה מהתאחדות הנוער ככל שאר התנועות.⁴⁰ אומנם היו לחברים קווח של עליה גדולה בעתיד הקרוב, אך הסתבר שהדבר אינו ממש מהלך זמנה שהביא לשחרור מחנות ההסגר בדרום איטליה ב-1943, וב-1944 לשתרוך

בית דר, עמ' 3.
 אנסף תעודות של יהודה שדה, י.ט. המכון.
 מכתב מאגודה בלישע לקיבוץ הארצי של השומר הצעיר, 26.4.1944. בראשית דרכם, כשעדיין לא היתה התנועה מוגדרת, חיפשו מנהיגיה קשרים עם התנועה החלוצית ככל שיכלו להשיג, ג.ח. ארבינון.
 עדות גדיה כהן; דו"ח חשבון על מצב התנועה בצפון אפריקה, ינואר 1945. י.ט. ארכיון, ארצות צפון אפריקה, מיכל 1 תיק f.

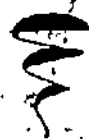
BERL

BIBLIOTHEQUE

KATZENÉLSON

BER BOROCHOV

CLASSE ET NATION

DITIONS ANGEL

ספריית ברל בצולטון על ידי צעירי ציון

המנהל, וספרים במזרח אירופה... המנהל, וספרים במזרח אירופה... המנהל, וספרים במזרח אירופה...

התורה... זיכור את שברבו ניסו להרחיב את הפעולה ביוזמתו של אנדרה בלישע, היה חוגי הבורגנות והמסולנטיים, שהיו בהובם מאורגנים, בתנועת 'הצופים', זאת על ידי מן הרצאות ויכוחים ציבוריים בענייני ציונות; מאוחר יותר אף סוכם על תוכנית הדרכה משותפת לקראת הפיכת 'הצופים' לתנועה חלוצית, כשהמטרה היא האיחוד בין התנועות... למדריך הראשי של 'הצופים', זיל כהן, שולאל - Jules Cohën Solal ובכינויו הצופי Loup Gris - היתה עמדה אהדת פלפי הציונות, אך הומה שהסתייג מהרדיקליזם של 'צעירי ציון', והאיחוד המיוחל לא יצא אל הפועל. אך רבים מבוגרי 'הצופים' הגיעו בסופו של דבר ל'צעירי ציון', להגשמה החלוצית.

הקושי הגדול שעמד בפני השליחים והמדריכים בפעולתם החינוכית-היה המחסור בחומה הסברתי. המוסדות בארץ אומנם שלחו תוכניות מאמרים, ספרים, אבל רק שבבת המדריכים ידעה עברית, וספק אם במידה מספקת להיעזר בהם. לרוב התנוכים לא היה החומר בעברית בהישג ידיעתם, הבעיה עוד החריפה כשנוצר קמבע עם הנוצר המשיכיל, כי אלה כמו המדריכים הבוגרים היו אנשים בעלי תביעות ויכולת. אז יזמה התנועה מפריה שתכיל חוברות וספרים על בעיות אקטואליות ועל ציונות המגשימה והמתגשמת במטרה להסביר את הלכי המחשמה והמעשה של עובד העובדה לקהל הקוראים הצרפתי. למען סמל מטרה זו נושאה הספרייה בכל בצולטון. הפרסומים שראו אור בחלקם מקוריים בחלקם שוברים ידועות בארץ ישראל - לקט מחומרי אקטואליה 'חלוצי'...

הוא... אגודה על לא אגודה (נדון) בלישע ונדיה כהן אחרי עלייתו... (Maarek), וכשהו עוב ושאריו בהנהלת... אגודה בלישע... ארכיון תוניסיה, מיכל 1 חיק 1. 17.11.1945, שם: דו"ח על מצב היהודים... ארכיון, ארצות צפון אפריקה, מיכל 1 חיק 1.

וארטה" – פרקים ממד גיטו וארשה: "מעמד ואומה" של בורוכוב: "מבחר בתים" של ברל: "עם בעמל" שהם הפתקים על הערכים מספרו של מ. ברסלבסקי על תנועת הפועלים הארצישראלית.⁴³ את המגע הישיר, התוויתי, עם ארץ ישראל סיפק העלון "נתיבנו", הבטאון של חברי הגרעין בבית אהרן, שהגיע מדי חודש לכל הסניפים של התנועה בצפון-אפריקה והיה מכשיר חינוכי ממדינה האשונה בכל סניפי התנועה. העלון כלל התרשמויות של חברים כמגע ראשון עם הארץ, עם הקיבוץ ועם העבודה, תרגומים של מאמרים עיוניים, קווים ביוגרפיים של אנשי תנועת העבודה, הרים של מאורעות פארץ ובעולם כפי שהם השתקפו בציבור ובעיתונות בארץ, מאמרים על ארגון החיים בקיבוץ, על תנועת הפועלים בארץ, "חדשות מהתנועה" כך שימש העלון גם קשר פנימי בין סניפי התנועה השונים, דרך הגרעין בארץ.

ב. אלג'יר

כמקביל להתפשטות בעירור תוניסיה חזקה התנועה את הקשר עם אלג'יריה, שאחרי עליית "הסטודנטים" מתונים נותרה ללא כיסוי תנועתי. בנוער היהודי האלג'יראי היו שתי שכבות, שהמגע ביניהן היה מצומצם מאוד עד להופעת התנועה החלוצית. מאנן "החיים שבהלך מחשבותיהם, צורתם התקונית ונימוסיהם הם מזכירים את יהודי יוון ותורכיה, אך חסר להם הרגש היהודי הבולט באותם הארצות, לעומת זאת מלאי תשוקה להתבוללות עם הצרפתים"⁴⁴ ומכאן יהודים בעלי רגש יהודי מפתח יחסית, ואלה אכלסו את שורות "בית דר". רבים מהקבוצה הראשונה היו בני קצינים ששירתו כצבא צרפת במלחמת העולם הראשונה או קצינים בעצמם. הם היו בין מנהיגי קבוצת "השמונה בנובמבר"⁴⁵ שסייעו לבנות הכרית בכיבוש אלג'יר והתגייסו אחרי כן לצבא הצרפתי של דה-גול.⁴⁶ אחדים מהקבוצה השנייה, שעל אף הצורך בביטוי יהודי לא דתי הם לא נמשכו ל"בית דר", בגלל צורתו הארגונית ובגלל האידיאולוגיה שלו.⁴⁶ חיפשו דרך אחרת, ונפגשו עם "צעירי ציון" התוניסאים שלמדו באלג'יר. התנועה באלג'יר היתה אז צעירה עוד יותר מהנוער בתוניס וחסרה כל משענת בוגרת, וכל חבריה היו מתחת לגיל 18. בדרך של דוד שאלתיאל אנו קוראים:

43. מסמך מס' 8, ספריית ברל בצנלסון, י.ט. ארכיון תוניסיה, מיכל 1 חיק 1. להקמת הספרייה נוסדה קרן של 50,000 פראנק, 15,000 הושקעו על ידי הקרן הקיימת והשאר מגורמים ציבוריים ואנשים פרטיים. ר' ברסחאס היה אחראי על הקרן ואח"כ מלכרי החנופה היה אחראי על תוכנית ההוצאה. ההוצאה לפועל נמסרה למו"ל שבבו מתונים.
44. על מקומם של היהודים בקבוצת "השמונה בנובמבר", ראו: שטיינברג, "יהודי צרפת במלחמת העולם השנייה", ילקום מורשת, תשרי תשנ"ט, עמ' 84-87 ובתרחבה – Y.M. Danan, *La vie politique à Alger de 1940 à 1944*, Paris 1963, ראה גם הערה 4.
45. ד"ח מתוניס, 28.2.1944, י.ט. ארכיון תוניסיה, מיכל 1 חיק 1.
46. עדות של משה עמיר מרגבים, מראשוני "צעירי ציון" באלג'יר.

קיימים שלושה ארגוני נוער באלג'יר, אחד מהם הלוצי ברזוח זוכה כ-90 חבר בגיל שבין 15-17, לקבוצות כחיד כ-300 חברים ועוד כ-150 חברים משלימים לתנועה צופים צרפתיים שהיא סניף יהודי מארגון צופי צרפת. הארגון האחרון אינו ולוצי אלא סלם יהודי לאומי וחבריו עוסקים בעיקר בעבודת קליל. אין לדבר על חינוך הלוצי אמיתי כל זמן שאין מודרך צעיר מוסמך.⁴⁷

מודרך צעיר מוסמך לא היה לכלל התנועה החלוצית בצפון אפריקה. אפרים זינגאל, שאחרי חופשת מולדת כת חודשים מספר חזרו לסערב – הפעם במדים של קצינים צרפתיים – הגיעו גם לאלג'יר.⁴⁸

באלג'יר ניסו השליחים לארגן את הנוער ולקיים מעין סמינר מדדיכים, כמורה שקיימו שנה לפני כן בתוניס. אך כאן היה הרבה יותר קשה בגלל השוני שבאופי היהודים ובגלל מחסור ב"חומר" בערפתיים אצל ציבור שלא ידע עברית כלל. השליחים פעלו לשתוק הסעולה עם ראשו הפרוצה הציונית ומה הארגונים היהודיים האמריקאיים שישבו באלג'יר, הג'וינט וה"אס" (HIAS).⁴⁹ הם השתדלו לקשור קשרים עם יהודים מקומיים שהיו להם מהלכים אצל השלטונות הצרפתיים. בדרך היה שאלג'יר, טריטוריה מטרופוליטנית של צרפת, היא המקום שניתן בו ליצור ביתר קלות מגע עם הדרגים העליונים של השלטון, את צעדיהם הראשונים עשו השליחים ליצירת קשר עם יהודים עשויים במקום, אחרי כן וען לעבר המערב. התנועה באלג'יר, אם כן, נשענה בעיקר על קשריה עם תוניס, שנייה כהן היתה ממנה עליהם. נדיה שהתה באלג'יר בשנת הלימודים 1943-1944 וקשרה אז את הקשרים הראשונים עם הנוער האלג'יראי. היא נכנעה להוריה שהתנגדו לעלייתה ב-1944, כחששה מפני שערנדיה שתערב את התנועה, או הפסיקה את לימודיה, תזדה לתונים והתמסרה באופן בלעדי לתנועה. חשוב לציין כבר כאן את התרומה הסגולית שתרמה נדיה לתנועה – "כמשך הזמן התייחסנו אליה לא כאל חניכת התנועה אלא כשליחה ממש", מעיד אפרים בן-חיים – ובמיוחד הוא תהמה לקיבוצם הכנות כמשך השנים, כשבואה של צעירה לקהילות מרוחקות בפנים אלג'יריה ובמרוקו, שם שמרו על כבוד הבת בקנאות, עזד את הנערות עצמן ונסך בקרב ההורים בשחון כלשהו.

ג. מרוקו

"נתיבנו" הגיע למרוקו באותו הזמן שהגיעו השליחים בביקורתם הראשון בינואר 1945. למרות שעל-פי ההסכם עם השלטונות הצרפתיים, אסור היה לקצינים צרפתיים אלה להיכנס למרוקו, "היתה לנו תחושה ששם המאגר הגדול האמיתי של

47. ד"ח שאלתיאל, ר' הערה 42.
48. לשלוחות שניה זו יצא אחד איתם גם בל-קסטלנווניו, אז חבר גבעת ברנר. בלב נשאר בתוניס, יגאל היה באלג'יר, ואפרים הירבה לנסוע. בינואר 1945 נסעו אפרים ויגאל לקהילות מערב אלג'יריה והגיעו לראשונה למרוקו, ועל כך להלן.
49. על ארגונים אלה-ראו, *L'activité des Organisations Juives en France sous l'occupation*, Paris 1947, עמ' 55.

היהודי צפון אפריקה, אומר אפרים בן-חיים. לכן ניסו את מולם כמו בתוניס כנגדם במהוקו היה חלק גדול מהנוער, צמא לדבר ארץ ישראל כבר ב-1944 כנראה באמצעות גרשון אדומי, חבר עירוב ששהה בשנות המלחמה במרוקו והגיע משם לארץ-ישראל ב-1943.⁵⁰ באו צעירים במגע עם מזכירות הקיבוץ המאוחד, ומכתבים אחדים, מהם בעברית ומהם בצרפתית, מצויים בארכיון ביד סבנקין. והמנפלא ביניהם הוא מבחכם של "מנהלי תנועת קבוצת בן-יהודה" מקובלנקה, כתוב ככתב-יד יפה וכהיר, בעברית מצוינת ומליצית. במכתב מסופר שהגיע לידוהם ספר "החלוץ הצעיר", שהם קראו אותו בעיון ושוב קראו בו, והם מזדהים עם רעיונותיו: הנם ניצבים מרחוק וזוהק קרימה באותה הודו [...] השקפתם על מצב ישראל צעיד [...] היו שורש בלבנו, ומעובדה זו היו ליקה מוצקת בינינו לביניכם.⁵¹ הם מספרים על עצמם, על "קבוצת בן-יהודה" המונה כ-150 בני נוער בהנהלה של 10 צעירים בני 20-22, שמטרתם:

(א) להילחם כחיי עמנו הנוכחים, השפלה הכנעה. (ב) לסגל רוח וגוף צעירנו לחיים חדשים בארץ-ישראל על יסוד שוויון ואזווה.⁵² מסתבר מהמכתב שהמיסד הקהילתי אינו מקל על פעולתם. הם גם מבקשים תומך לימודים ומציעים לפתוח להם חשבון על חומר זה, כי הם ישלמו מיד אם ניתן להעביר כספים, ואם לא, ישלמו כרגע שהדבר יתאפשר. אם כן, השליחים לא באו אל המדבר במרוקו. נהפוך הוא, ההתדרשמות ממכתבם הראשון היא שיש נסיבות רבים של עשייה תוך דחף פנימי עצום. היתה פרוציה ציונית מאורגנת מסודרת,⁵³ ובשטח היו קבוצות דבות וזוחפות. נראה שמפגש זה, כה בלתי צפוי, יצר אצל השליחים הרגשה של חוסר ארגון וכפילות אפילו מעבר למצב הקיים. "כאן יש אנדרלמוסיה איומה" - כותב יגאל כהן - "הרבה חברות עוסקות ביהדות וכציונות, בעברית, אפילו בהכנה הקלאית, אבל כל זה מפורר, בלתי מאורגן, בלי יד מדריכה..."⁵⁴

השליחים החלו גם למתוח גשר בין קובלנקה לבין התנועה בתוניס. הם פגשו בקובלנקה את ראשי התנועה הציונית, רובם אנשים לא מקומיים שהיו כבר שנים רבות במרוקו, ולמרות שבאופן רשמי התנועה הציונית לא היתה מוכרת, הצליחו בפועל ליצור אווירה ציונית ויפחית, ששחית ואוהדת. וכך היה יחס אהוד גם לשליחים, וראשי הפרוציה הציונית ביקשו מהם עזרה בארגון החיים הציוניים עצמם. צעירי פוליטיקה ערבית מקומית וארגון ההגנה במקום, כל

המצב המצויני הורע מאו מיסת האמריקאים. שרים רבים של שד המוני, התגלית על הגיטאות קוד כמשך השנתיים האחרונות כמעט ללא הגבה מצד כל שהוא, לרבות השלטונות הצרפתים, ומכאן שבאף אחד מן המקרים לא ראינו נסיך כל שהוא להתגוננות ולהגנה עצמית.⁵⁵ יאכן, כל מה שהשליחים מצאו במרוקו בביקורם הראשון היה להם הפתעה. כך גם "ההכשרה" שהם מצאו שם - חווה חקלאית בקרבת קובלנקה שאליה יצאו כ-50 צעירים מדניים ראשון לעבוד עבודה חקלאית.

ההכשרה" שהם מצאו שם - חווה חקלאית בקרבת קובלנקה שאליה יצאו כ-50 צעירים מדניים ראשון לעבוד עבודה חקלאית.

ההכשרה" שהם מצאו שם - חווה חקלאית בקרבת קובלנקה שאליה יצאו כ-50 צעירים מדניים ראשון לעבוד עבודה חקלאית.

מכתב של גרשון אדומי, 24.5.1944, למוכירות הקיבוץ המאוחד, י.ט. ארכיון, מרוקו, מיכל 1 תיק 1. ג' אדומי, חבר עין גב, עם באו ארצה ממרוקו ב-1943 מסר למוטלות הציוניים בארץ וכלונתיו על מצב היהודים בקובלנקה ועל התנועה הציונית שם וביקש לשלוח חומר על ארץ-ישראל ועל הקיבוץ.

מכתב מ"קבוצת בן-יהודה" 29.9.1944, שם: על "קבוצת בן-יהודה" ר' התנועה הציונית במרוקו ב"עלון הגרעין הצפון אפריקאי בבית השיטה לשנתים 1944-1946", י.ט. ארכיון.

דו"ח אפרים פרידמן, 17.6.1945, י.ט. הארכיון, תוניסיה, מיכל 1 תיק 1.

מכתב מיגאל כהן, 25.1.45, שם. להארח דבריו מצויים בתיקים של הארכיון מכתבים של אנשים וארגונים שונים: מ"שארל נטר" ב-5.3.1944 מדיים על "חומר שקיבלו מבקשים תומך בצרפתית. כמו כן מבקשים אף הכתובת של הנרייטה טאלר, כי אחת מקבוצת הבנות על-שם הנרייטה טאלר רוצה להתחבב איתה. "הנוער העברי" של אנדרה דונאגוי (Donagui) ב-14.6.45 מבקש אינפורמציה על זקן הקיימת ועל ההגשמה הציונית בארץ-ישראל, ועוד מ"קבוצת בן-יהודה" וקבוצת "מגן" וכו'.

דו"ח ממרוקו, 2.3.45, י.ט. ארכיון, מרוקו, מיכל 1 תיק 1 (ללא שם מאתר הדיחה).

דו"ח ממרוקו, 17.6.45, שם.

אפרים פרידמן, דו"ח 1945, י.ט. ארכיון, מרוקו, מיכל 1 תיק 2א.

ביולי 1946 התכנסה הנהלת הפדרציה הציונית בקובלנקה והומנו לשם נציגים מצעירי ציון מתוגסת, וניהיה בהן ואנדה בלישע קבעו אז הוכנית פעולה משותפת עם ראשי קבוצת "בן-יהודה" אך בלי להגדיר את התנועה לצעירי ציון.⁵⁹ שיתוף הפעולה התרחב עם השתתפותם של שני חברים ממרוקו אלי אהרון וסם אביטנבל, בסמינר הראשון של "ההגנה" שאורגן בצפון אפריקה - זה היה באלג'יריה בינואר 1947,⁶⁰ והם היו אחרי כן המארגנים והפעילים בארצם בפעילות עליה בי של אפריל - מאי 1947,⁶¹ וכהגנה עצמית שהתחזקה בעיקר אחרי הפרעות באוגיזה ביולי 1948.⁶²

בנתים, עת בינואר 1945, "היכס" (HICEM) - תכרה יהודית בגולאומית שטיפלה בהגירת יהודים ועקורים⁶³ - מסרה למרוקו מספר סרטיפיקאטים, ונראה שהצעירים המרוקאים היו נלהבים לעליה יותר מאשר הפליטים שישבו במרוקו, שהסתדרו שם ושאו להגר לארצות שמעבר לים יותר מאשר לעלות לארץ ישראל באמצעות סרטיפיקאטים אלה עלו כספטמבר 1945 10 צעירים ממרוקו, ביניהם 6 חברי קבוצת "בן-יהודה", אחד מפעילי הציונות מהעיר סאלי (Salé), ועוד 3 מהזרם. לא הייתה זו קבוצה מגובשת, הם היו צעירים שהתחנכו על העברית, על ציונות, על זקיפות קומה יהודית, אך חסרה להם המשמעת התנועתית הנתוצה להשגת מטרה משותפת. כשהגיעו ארצה הוצע להם להצטרף לגרעין הצפון אפריקאי⁶⁴ בבית השיטה, ועם כואם הגרעין החל לקבל ממשות צפון אפריקאית, כו לראשונים שכאו מתונים נוספו באותה תקופה החברים ממרוקו וחברים מאלג'יר.

הגרעין ובטאוונו

הנדבר הראשון של הקיבוץ הצפון אפריקאי העחיד לקום, הלא הוא הגרעין, נקלט בבית אורן. שלושת החברים הראשונים נחקבלו עם כואם עלידי בן-גוריון וקברניטי תנועת העבודה, שעודדו חלוצים ראשונים אלה של תנועה כלתי מוכרת

- 59. יערוסוקול המשפט של הפדרציה הציונית בקובלנקה לשלמה ברוזה" (כרד), בצרפתות, 27.12.1947, י.ט. האמין, א.א.מ. 55/796.
- 60. ר' הערה 55.
- 61. ר' להלן.
- 62. אוגדה, עיידת-גבול-בין מרוקו לאלג'יריה, הייתה תחנת מעבר לצעירים שרצו להגיע לאלג'יר בתקווה למצוא דרך לארץ-ישראל. זמן קצר אחרי הכרות מדינית ישראל, ביולי 1948, פרצו באוגיזה ובמפר השכן גרדה מזעזמת שבהן נרצחו 43 יהודים, רובם אנשי המקום. ר' שוראקי, עמ' 283. חשבון נזק וכואב עם מוסדות הישוב עושה נדיה שהייתה באגידה באותו היום ובקושי הצליחה להימלט: "צריך לציין פעם נוספת שאנחנו אחראים על שמיבת הדמים מפני שתמיד בצפון אפריקה עבדנו כותאים ציונים, אך אסר לא דואג למצב היהודים כאן ולמצב הבטחון." מכתב מ-10.6.48, י.ט. אכיוון, תוניס מיכל 1 תיק 3.
- 63. על HICEM ר' הIAS, ר' הערה 49.
- 64. עודדו של אלי מויאל שהיה מראשי הקבוצה, י.ט. המבון.

לא ציפה לה אומנם השליטים סרצו במכתביהם להסביר מהו אופיו המיוחד הנועד התוניסאי - מטידות ללא גבול, הכרת יעוד מפותחת, כהידות מחשבה מה תרבותית, אפרים כותב:

אינני מכיר את שקודאים אצלנו ארצות המורת, ויתר על כן אני שונא הבדלים אלה שאנחנו רוצים למצוא בין-עור עזות המורת ועור אירופאי, אינני האה כל הכול בין נוער בורגני באשורופו ונער בורגני בתוניס, כמו כן אין כל הכול בהלך-הרוח של הנער בניסו של תוניס והנער בניסו של אשורופו[...]. תוניס מבחינת הנער החלוצי שבה שייכת לאירופה - אני יודע שקשה להאמין.⁶⁵

ואכן, קשה היה להאמין אפילו לאנשי קיבוץ: כי אף הם, כמו רוב אנשי אירופה בשנות ה-40, היו חוזרים תפיסה של עליונותה של אירופה וקשה היה להם לקלוט ולרכוש "שילדים" אלה, בני ארץ קולוניאלית, שווים להם בערכם האנושי, לא כל כך בערכם החלוצי, ובכותנתם, ובמסירותם, לכן רבת הייתה הסקיצות לקראתם אנשים רבים בין ראשי הישוב היו מעתיקים לפגוש אותם, להתרשם מהם ולהתנעה שהם מייצגים, ובאמת הרשימו הצעירים בדצינותם ובדבוקתם לתנועה.

כעבור שלושה חודשים מיום עלייתם הם שלחו לגולה את הגליון הראשון של "מייבון", ומאו כמשך שנתיים, הגיע מרי החלש העלון, שהוא "ביטוי של נוכחותנו זלכם באשר אתם, כעיר הגדולה, בכפר-נידח של צפון אפריקה, כי מחשבתנו זלכם בכל עשייתכם ובכל מעשיכם".⁶⁶ בכל רחבי צפון אפריקה היה לזה הד עצום, מו גם לרעיון הגרעין עצמו. כאמור, רעיון הגרעין צמח עם ראשית התנועה, ועם הא השליחים קיבל כיוון ברור. לקיבוץ ובמיוחד לקיבוץ המאוחד, שהאיזיאולוגיה התפתחה שלו תאמה את הצרכים של היהדות בתוניסיה, ועם עליית הראשונים

שה גרעין ממשות לסמל כאחד, שהחנועה הציבה אותו כאתגר להמונים יש להעמיד את הגרעין בבית אורן במרכז החינוך להגשמה של הנער בכל צפון אפריקה[...]. כי בין הנער יש הרוצים להיות חלוצים ושכנים ללמד כל דבר על דרך החלוציות.⁶⁷

כך כותבים גאל ואפטים בסכמם את הביקור הראשון במרוקו, אדדה בלישע

מאכציו החינוכיים להפצת רעיון הקיבוץ הצפון אפריקאי בקרב הנער, וכתוצאה מזה של הגרעין הצפון אפריקאי האחיד לפחות עד יסוד הקיבוץ. כי הכרחי לנער יהדות זו, שציונותה מילולית וכלתי מחייבת, ולהביא אותה להגשמה קשלה, הגשמה שעליה נטוף תחת צעירה החלוציים, הגשמה שתגביר את האמונה והכסותן של החוזות-ו כעצמה מבחינה זו עלינו לאמוד שלגרעין צפון אפריקאי הייתה לו השפעה עצומה על הנער שלנו, הוא תזק את חינוכנו, הוא השפיע על הבפרים המדווחים ביותר של אפריקה הצפונית.⁶⁸

לגרעין הראשון נוספו עוד כ-10 חברים עד בוא "העליה הגדולה" שמנתה⁶⁹

65. מכתב מאפרים מפרחים; י.ט. ארכיון, תוניס, מיכל 1 תיק 1.
 66. "מתיכניו" גליון 1, עמ' 1, אקטובה 1944, י.ט. המבון.
 67. י.ט. ארכיון, מרוקו, מיכל 1 תיק 1.
 68. אדדה בלישע לתנועת-הישוב הצעיר, אפריל 1944, ג.ת. ארכיון.
 69.

הסתדרות העולמית של העובדים בארץ

נתנו בנתנו

צ.א.י.א.

הגרעין הצפון-אפריקאי - יתרושה

הגרעין הצפון-אפריקאי. בית ארץ

1915

7.0

הסוד נשח -

עם ארץ עובדים

שער "נתנו" - עלון הגרעין הצפון-אפריקאי בבית השטה.

שער "נתנו" - עלון הגרעין הצפון-אפריקאי בבית אורן ואח"כ בבית השטה.

החברים על דרך התלוצצות של הגרעין בעצמותו ניתן ללמוד מהפרוטוקולים של אסיפות "חוג העולים" שהתכנסו לקראת עלייה. הישיבה הראשונה הייתה ב-9 באוגוסט 1945, שם נקבעו 32 החברים המיועדים לעלייה - כמעט כל החברים הצובגרים של התנועה, להוציא את נליה בהן חדה בלישע, הם האקטיבה שיהיו עם הצעירים שיעלו לדרגת מנהלים תכנית את המשך התנועה. באסיפות אחרות דובר על קיבוץ בארץ בשביל הכשרת הגרעין, קיבוץ גדול כעל אפשרויות מתאימות להכשרה מקצועית ויחברתית לקבוצה בת למעלה מ-40 חברים, שיספק מסכת כשר לחברים הרוצים בכך. כשנמסר מהגרעין בארץ שכית השיטה הוא הקיבוץ שנקבע להכשרה, ושהו קיבוץ של יוצאי תנועה ארצישראלית, שימש הדבר כחמריץ להגברת לימוד העברית, כי "מי שלא ידע עברית לא יוכל להסדר". דהן נוקף לפעילות קיבלה התנועה כשהגרעין הצטנן אפריקאי הוכר רשמית כגרעין המיישבותי על ידי הקרן הקיימת, שכבוא העת הוקצב לו משבצת קרקע מתאימה להתיישבות. הגשמת הקיבוץ הצפון אפריקאי קרבה.

פעמי היהודת הצפון אפריקאית נשואת התנועה אחראית ליהדות זו ואל לה לאכזב אתה [...] אחריותו היא בעיקר כלפי הצעירים הרכים שמביטים עלינו מאור יבוא בעקבותינו. התלהבות צעירינו, אמונתם ומסירותם הן שהביאו את טכניקן להכריז כי מזה זמן רב לא ראינו עליה רצינית כזאת.⁶⁹

ב-23 באוגוסט 1945 עזב הגרעין את תוניס בררכו לאלג'יר, משם אמורה להפליג האוניה עם העולים, אך יעברו שלושה חודשים של תלאות ורעב עד שמסוט רעוע של חיל האוויר הצרפתי יביא את החברים לקהיר, ומשם ברכבת לחיפה. נראה שהחודשים האלה הם המבחן האמיתי של החברים, בו הוכיחו את מסירותם ואת נכונותם. עם כואם לאלג'יר - הכל חשבו שזה עניין של ימים אחדים - הוכנסו למלון רוזינו, שם שיכן "היאס" את האנשים שכחשתן, נאח ארוחותיהם קיבלו במנוה של הג'וינט. אך השהייה התאכזה. "הימים הצגוניים" - הושם איש הפרוטוקול של הגרעין - "ואלג'יר היא ציר יפה ומעייפת". כעבור מנחה הודיע "היאס", שנשא בהוצאות הקיום של הגרעין, שהוא מפסיק לתמוך בהם, ואין עדיין באופק כלי תחבורה שיתאים להעברת הגרעין. בראשית ספטמבר אומנם הפליגו 10 תבקים באניה "לימה". באותה הפלגה נסעו גם החברים סמרוקן. אך נותרו עוד 22 ללא גג וללא סגנום. ההסתדרות הציונית באלג'יר - ומזכירה בנימין הלר - נהתמו אז לספל בחלוצים, ומר דוייב העמיד לרשותם את תודתו שבקרבת אלג'יר, בעיירה ריווה (Rivet), שם עמדה בית ריק ומסלילו חלקה אדמה שניתן לעבדה. באסיפת הגרעין ב-4 בנובמבר נרשמו ש-15 חברים ר-3 חברות יוצאים למרתת להכשרה. זה נמשך במקרה הכלל שבועיים, עד ליציאת המסוט ב-23 בנובמבר.⁷⁰

69. פרוטוקול של "חוג העולים", 10.8.1945, מ.מ.המכון.
 70. החברים מעולם שהתנאים בהכשרה היו קשים מאוד. לארוחת כושלו על פתיליה ירקוח ועלים נסבלו בזה לחם. המצב הכללי היה רחוק מאד. ובעניין הפלגתו - כך היה המעשה: אחד החברים שהיפסידרך לעלייה שמש, ששלטנות הצבא הצרפתיים מחוכמים להעביר

היתה זו תקופת מבחן קשה לקבוצה, שהיתה אומנם מגובשת חברתית, אך היתה בעצם קבוצה של צעירים שבמשך, למעלה מחודשיים הסתובבו בעיר נמל גדולה ודומה אדם - פליטים רבים מאירופה, יהודים ולא יהודים, עברו, או רחב אלג'יר בחיפוש דרך לארצות אמריקה הצפונית והדרומית. הם התהלכו ללא כתובת, ללא מקשה, ואומנם התחילו להופיע סימני הסתאכות. "פשוט, מוזנחות ומדוכננים זנבו ספרים ועיתונים: כסף לא היה לנו לקנות, ספר לא הבאנו מהבית, ומה אפשר כבר לעשות כל היום ברחובות העיר? דצינו לקרוא ולקתור" - מספרת חברת גרעין. ההכשרה בדיווח באה כהצלה. על אף התנאים ולמרות שלא היתה כאן מסורת ארוכה של חינוך תנועתי, איש לא עזב, איש לא תנח לחוגים, שם כל בית אבא היה פתוח לקבלת הבן ההרפתקן "החור למוטב".⁷¹

הנוער הדתי

הח. עם חלוצי "צעירי ציון" יצאו לדך בנובמבר 1945, גם קבוצה של חלוצים דתיים שפניהם היו מועדות ליבנה. ההתעוררות החלוצית של "אחרי השקדור" סתפה המוני נוער דתי וחילוני כאחד, שהשאפה להגשמה קרובה ככל האפשר היתך הגורם המאחד והמלכד ביניהם. בתונים הנוער החילוני בא ברובו מחוגי הגימנסיה, וכוונתו, שהיו בשנים לפני כן מודיכי "גדוד הקרן הקיימת", הנוער הדתי בא כעיקר משורות ה-S.A.H., "החברה האמנותית העברית". שבסוף שנות ה-30 קיימה ב"חאברה", נוסף ללימוד עברית, מיגוון רחב של פעולות "אמנות" - מקהלה, תיאטרון, ספורט, שבני השכונה וגם צעירים שבאו מהחלק האירופי של העיר נהרו אליהם.⁷² ניתן לומר שהתסיסה הלאומית של הנוער היהודי התגייסה, התבטאה בשני משוורים: האנטלקטואלי, כשורות "גדוד הקק"ל", והאמנותי, כשורות ה-S.A.H., אין זה סלל כמובן את הנוער המתבולל, שאומנם לא ניתן את קשריו עם היהדות אך לא הרגיש מתויבות ציונית או פוליטית, מלבד אחדים שהתמסרו לפעילות כשורות המפלגה הקומוניסטית.⁷³ עם סילוק הגרמנים ובוא החיילים הארצישראלים, בגל של

לקהיר שלושה מסוים "דקוטה" כבדי להטיס משם תורה תוניסאים מסלמים שעלו לרגל למכה, הוא הציע לשחק את הסינים, שיסכימו להשם את החברים לקהיר, כשהושגה ההסכמה פנו ליוזר הפדרציה הציונית באלג'יר, בנימין הלר, שיגשם לסיימם ובנדרד זו עלו חברי "צעירי ציון" וגם קבוצה של אנשי "בית" מאלג'יר, שהיו ממקובליו של הלר. המסוט תנה בתונים 24 שעות ברכו לקהיר, מגאל אלפל הספיק עוד לשאת נאום ציוני באסיפה שהתקיימה באותו הזמן בבית הכנסת של תוניס. עזרה בעליפה של יגאל (שולמית אלפל, י.ס. המכון).

71. האונייה סביב "צעירי ציון" היתה אהנת בדרך כלל, אך הורים אדומים שבניהם החליטו לעלות ניסו לעכב זאת בכל הדיכים.

72. עדות מרדכי כהן, שהיה מהאשי הקבוצה, ר: ברד, עמ' 33.

73. יהודים היו בין ראשונה הסוציאליסטים בתונים עוד בראשית המאה: אלבד קטן, אלי כהן-דוריה, סרג' מופטי: E. Cohen Hadria. Du. Protectorat Français, à

התלהבות חלוצית, שאפו "צעירי ציון" לקיים תנועת נוער אחידה על בסיס הסתדרותי, תנועה ששומרת על הכשרות ועל השכלה ובערין, ומציע מינימליסטי זה סיפק חברים דתיים לא מועטים שהצטרפו לשורתיה. קבוצה דתית אחרת, שהיתה כנראה תחת ההשפעה הישירה של שליטים דתיים, כמו ש"צעירי ציון" הושפעו מהשליחים של הקיבוץ המאוחד, הידקה את קשריה עם "תורה ועבודה" העולמית, וכך ב-1945 הוקמה "קבוצת דג"ל" - דורשי גאולה לישראל - על ידי שמעון סעידה, שהצטרפה אחריו לתנועת "תורה ועבודה".⁷⁴ בתוניס גם נוסדה תנועת הנוער "בני עקיבא". תחילה היה שיתוף פעולה מלא בין כל הנוער החלוצי בעונג שבת, בהפצת הציונות, בהופעה בחגים,⁷⁵ אך במשך הזמן גברה בין התנועות השונות התחרות על לב הנוער התוניסאי, וכשיצאה ב-1945 קבוצה לעליה שמתלה למעלה מ-40 חברים - היו אלה עולים שקיבלו סרטיפיקאטים - היו ביניהם כ-12 חברים שהיו כבר מוגדרים לקיבוץ הדתי, אחדים מאנשי "קבוצת דג"ל" מתוניס ואחרים מ"עטרת ציון" מגרבה. הם הצטרפו לכמוס ורחמים תואר, גם הם מגרבה, שעלו זמן קצר לפני כן ונקלטו ביבנה.⁷⁶ הקשרים התנועתיים עם הגולה נשארו חוקים מאוד בקבוצה זו, ואם בראשית דרכם, כאשר רק הגיעו ליבנה, לחצו חברי הגרעין על התנועה בתוניס לאחד את הנוער לתנועה אחידה במסגרת "תורה ועבודה",⁷⁷ הרי כעבור חודשים מספר התפור הגרעין ביבנה. חברי הגולה "קבוצת דג"ל" מתוניס התלוונו על פיזור הגרעין וההעברה לתנועה מושבית, וזאת מבלי שנועצו עם התנועה בתוניס. הם לחצו על החזרת החברים לקיבוץ והצביעו על הנוק שעזיבת הקיבוץ תגרם לתנועה בתוניסיה.⁷⁸ הם גם סיפרו שניסו לקיים הכשרה בתוניסיה אך התנסו לא הצליח מחוסר אמצעים, והחברים הועברו להכשרה בצרפת. זו כנראה היתה דרכה של "הפועל המזרחי" "צעירי ציון" מיקדו את מעולתם

74. "תורה ועבודה", ארגון עולמי של חלוצים דתיים שכולל את התנועות החלוציות הדתיות בגולה ואת "הפועל המזרחי" בארץ. בתוניס נוסדה בסוף שנת 1945. ר'ח אסיפה כללית של התנועה מצבה ויגדלה, 27.11.1947, א.צ.מ. S55/795.

75. מקהלה של חוג לומדי "עברית שכללה חברי צעירי ציון" ואנשים אחרים הופיעה בכיתה הכנסת בתפילה לשלום החיילים היהודים המשרתים בצבאות בנות הברית, ואזרחי כן נפגשו עם פרופ' ארנכך שהיה אז רב צבאי לפלגנות הפלשתינאיות, א.צ.מ. S55/795; כמו כן "תהלוכת הנצחון" שחובר עליה, במסיבות, בחגים וכו'.

76. ארכיון הקיבוץ הדתי, יבנה, 49/285.

77. מכתב מהגרעין ביבנה לתנועה בתוניס, 17.1.1946, שם.

78. יעקב בוכריס מהנהלת קבוצת דג"ל לקיבוץ הדתי, 30.12.46, שם. חברים בולטים אחרים בקבוצת דג"ל: יהושע סעודן, אהרון ועקינן; מרלי כהן.

בתוניסיה והפגיש את נבחרתם במקום, במפגשם, בהכשרה, בסמינרים ובמחנות, ובני עקיבא" נקשרו מהה מאת לתנועה העולמית והיו לסניף של "בני עקיבא" מצרפת.⁷⁹ לשם עבר מרכז הכוח של פעילותם: גיוס הנוער והפעולה השוטפת נעשו בתוניסיה, אך הפעולות התשובות - סמינר להכשרת מדריכים, ההכשרה והמחנה והקמץ הגדול - התקיימו בצרפת.⁸⁰ מרדכי כהן, שהיה המזכיר הכללי של הנוער הדתי בתוניס, היה כבר בקיץ 1946 בסמינר "בני עקיבא" ליד פאריס, והוא מספר ש"ההשתתפות במחנה הקיץ בצרפת היתה אצל כל חנוך גולת הכותרת של פעילותו, וחברים רבים שעבדו חסכו כל השנה את כספם כדי שיוכלו להרשות לעצמם השתתפות במחנה הקיץ".⁸⁰ מהמתנות כצדפת יצאה גם העליה הכלתית לגאולת של החברים התוניסאים הקשורים עם "הפועל המזרחי" "תורה ועבודה" התפתחה בערי השדה של דרום-תוניסיה, וקבוצת "אוהבי ציון" כספאקן היתה קשורה אליהם, וכן קבוצת חברים מסוטה בראשותו של משה ישי.⁸¹ וגם "עטרת ציון" בגאבה, שעליה עוד ידובר פעילותם של "בני עקיבא" ו"תורה ועבודה" בתוניסיה הגבירה את החינוך הציוני וסייעה להשתלבותם של אנשי תוניסיה עם עלייתם ארצה, אך אנלי מתוך מעורבותה הרבה בתנועה העולמית לא הצליחה להקים יצירה עצמאית של יהנות תוניס, דבר שעלה בידה של תנועת הפועלים, שהצליחה בשנים הראשונות למדינה להקים קיבוץ אחר וכמה מושבים, ביניהם של אנשים דתיים הקשורים עם תנועת העבודה.⁸²

מאבקים מחוץ ומבית

עם עליית הגרעין, החברים הבוגרים, התרוקנה התנועה ממדריכיה והיה צורך להציל את קבוצת צעירים שיהיו מעתה המדריכים בניסו ובטניפיים, המקשרים עם תנועת "הצופים", ולמעשה היה צורך בארגון מחודש של כל התנועה.

79. ש"ה קפל: עמ' 156-157.

80. שם, עמ' 168. סגן החברים אינם ברורים די הצורך. מרמזים בספר של קמל וכמו כן מעדותו של מרדכי כהן נראה שההכשרה של החברים התוניסאים היתה בצרפת במסגרת של בודי - ברית חלוצים דתיים, שהיתה ההסתדרות של הנוער החלוצי הדתי בגולה, בו בזמן ש"בני עקיבא" היתה בארץ מסוגלת ל"הפועל המזרחי", ורק בשנים אחרי המלחמה התחילה לייסד טניפיים גם בגולה. ר' אנציקלופדיה למדעי החברה לפני הערך.

80. עזרת מרדכי כהן, י.ס. המכון.

81. קפל, עמ' 170, ועוד מקתבים אחרים של לדיה סיירה, מפעילי ספאקן, ושל משה ישי מסוסה, א.צ.מ. S55/795; חלק מ"אוהבי ציון" מספאקן היו בקשר עם "צעירי ציון" של תוניס, אך מעולם לא הצטרפו לתנועה אלא שמרו על יחוסם. אחרים, אף הם חברים ב"אוהבי צעירי", הצטרפו.

82. קיבוץ רגבים באזור מנשה ומושבים באזור הדרום ובאיזור חוף הכנרת. ר' ברך, עמ' 62.

תוניסיה, ונהלה מכל השטרות שבתנועת השומר הצעיר הקודמת מלפני המלחמה. התקשרותו עם אנשיהם שלי לשעבר שגדלו וברו. במתיים, חלקם היה צבאי אחרים... [באגודת הקומוניסטים, נוצרו הדמוקרטים...] אבל אחדים שתפסו פעולה... [באגודת אליהם האמלח, אני נצטוו להקים חוג בוגרים אשר יקח על עצמו רעיונות ציוניים סוציאליסטיים בכיוון הרעיונות של השומר הצעיר, אבל כצורה כלתו מתייכת [ההדגשה שלי - חיא] עם פרספקטיבה של עליה, אם לקיבוץ, אם מתח ארצה.⁸⁸

הנה, תוך ידיעת אופיה של יהדות תוניסיה ירד להוון לשחק במגרש של "צעירי ציון", חת מול זה עמדו "חיי קיבוץ וציונות מגשימה בלי בהירות רעיונית" של "צעירי ציון" ופעולה רעיונית "בלתי מחייבת עם פרספקטיבה של עליה ארצה" של "השומר הצעיר". הרי ציונות פרספקטיבית בלתי מחייבת היתה החומה נגדה שהעפיר "צעירי ציון" נגד ציונות מילולית ופרויאולוגית. הם לחמו וזרשו להגשמה, וברור שאיש שבא מהארץ מתנועה חלוצית עם פרוגרמה קמין זה הוא מכלול לכל עברתה חינוכית המכוונת להגשמה. נדיה, במכתבה לבין ואלי, "השליחים" דאו, בפנייתה אליהם לרסן את יצחק, מוסיפה:

מה שנוגע למאבק עם הרעיוניסטים שתחת בותרת של "איחוד כל הכוחות" שואמים להנח את תנועתנו, כא יצחק לוחן שליח השומר הצעיר מארץ ישראל ומבריו שבארץ ישראל מתרמים אהם, אבל שאולי כאן אפשר לחשוב על שיתוף פעולה כי מה בעצם הרעיוניסטים הם שונים מהרעיוניסטים האירופיים [...] הנה צירוף קבוצת אנשים שאינם מתכוונים להגשמה עצמית, וזה מערער את עקרן העליה אתו הצלחנו להגחיל ביהדות התוניסאית, היינו שהציונות אינה דיבר אלא הגשמה אישית. והוא מוביל לפיזור כוחות, פיזור תוצאות. אין בדבריו כל תודות אויאלוגי, וכמקום לרכז את כל הכוחות כדי לתת את מירב ההכשרה המקצועית והרוחנית לכל מי שמוכן להרבה לעבודה ברוגע שהאמצעים הנומריים הם דלים עד מאוד... [כא יצחק ושבו מעורר ההנריום וסקקות.⁸⁹

למאבקים האידיאלוגיים נוספים קשיים חומריים. השליחים כאו עם סכום כסף שניתן להם על ידי המוסדות בארץ, ומה בעצם חיה התנועה "בחקופה הראשונה. סכום נוצרה התשקית של העברת כספים להדאגו השליחים מאוחר יותר. בזמן הישאון התקיימה התנועה מהלואות של חיילים ארצישראלים שידעו שיקבלו את הסכום בארץ, מתרומות של ארגונים אמריקאיים-כאמצעות קצינים אמריקאים שהיו בתלנים, למהלואות.⁹⁰ היתה זו מעמסה גדולה מדי, בעיקר בזמן של הערר שליחים, ובמכתב מראשית ינואר 1946 מודיע בלישע על מחסור מוחלט בכספים שממכר את כל פעילות התנועה. ועוד מרמז על יחסים מתוחים עם המילמד הקהילתי שמסר ל"אפשר להם להתכנס באולמות הקהילה, וגם לא בבית הכנסת, אפילו כני למסור

88. שם.
89. מכתב מגידו לבין ואלי, ג.ה. ארכיון. כנאמר, בין ואלי לא היו שליחים במובן השגור של המלה, אך החברים בתנועה ראו אותם ככ. די הערה 12.
90. עזרת הכרים.

שהיה אן מוכיר התנועה, למזכירות הקיבוץ, וביקש חתמי בעיקר בצרפתית כדי שיוכלו להתכונן ולעמוד בוויכוח בעקבות גידול התנועה. הרעיוניסטים עושים נגדנו פעולה גדולה ואנחנו חושבים שבעוד זמן יהיה בינינו ריב גדול. ואומנם על בסיס גדולת העבר חידשה "בית" את פעולתה ברחוב כשלד שוחה שבועון, La Gazette d'Israel, ועודף של אהדה ציבורית מימי היותה החנוכה השלפתי ברחוב הציוני. נראה שעכשיו הדינמיות של "צעירי ציון" כבשה את הנוער בעיקר בפרי שדה, והעמית היה בלתי נמנע. מאז 1921 היו הצירים התוניסאים בקונגרסים הציוניים רעיוניסטים; ואילו בקונגרס של 1946, מתוך 4 צירים היו 2 רעיוניסטים - רחל רוסי ופרופ' ברונשוויג - ושניים נבחרו מתוך הרשימה "אחרות והגשמה" שהיא הרשימה של "צעירי ציון" - ירד ברטוואס ור ויפה. כהן מירבה.⁸³ מימך נוסף לחינוכות של "צעירי ציון" את להקדים את המאוחר, הוא שאחרי הכרזת מדינת ישראל עלו אחרוני מפקדי "בית" מהגוארדיה הוותיקה, ובאין המשך של הנהגה דעכה כית"ר,⁸⁴ בזמן שהתנועות החלוציות עלו ופרחו. מאבק נוסף, פחות חריף אולי אך קשה יותר, כי מדובר ב"ריב אחים", היה באותם החודשים ל"צעירי ציון" עם "השומר הצעיר". הקשר בין תנועת "צעירי ציון" בתוניס ו"השומר הצעיר" נוצר ב-1944, חדה בלישע פנה למגשימי "השומר הצעיר" בארץ שהם יוצאי תוניסיה.⁸⁵ הוא סיפר על צמיחתה המתחדשה של התנועה החלוצית בתוניסיה. בינואר 1945 הגיע לשם כשליח יצחק לוחן, שנשלח על ידי "השומר הצעיר":

העיק עלי הדבר שאני חבר בהשומר הצעיר בלי תנועה אחרת. לכן פניתי לרב ליפקסר שהיה אז כהנהגתה הצעירה ואמרתו שאני רוצה לנסע לשליחות לתנים כדי להקים תורה את התנועה.⁸⁶ בהגיעו שמה קובל לוחן על כך שכבר הקדימו אותו השליחים של הקיבוץ המאוחד, ונפגשו עם תנועת "צעירי ציון", והבטיחו להם הרים וגבעות, סוציאליסם, אוכל כשר, כך שהתנועה הזאת הצטרפה לקיבוץ המאוחד תוך הבטחה של אי בהירות רעיונית גדולה, העיקר להיות בעד וחי קיבוץ וציונות מגשימה.⁸⁷

במצאות של תנועה פעילה ותוסמת, בקושי היתה לו דריסת רגל בהוגי הצעירים; לכן הצטרפו להתחיל הכל מחדש... [השם היה לי יותר נסיון ונהרתי מלפגז בדישות של יהודי

83. בדד, עמ' 44-45; שם בעמ' 130 רשימת הצירים התוניסאים לקונגרסים הציוניים.
84. בית"ר, עמ' 6.
85. י לוחן' בדן ור טויל (היום ניר) בגן שמואל, אלה היו מגשימי "השומר הצעיר" משנת 1935 שהיו עדיין בקיבוץ.
86. עלות יצחק לוחן 1977, ג.ה. ארכיון.
87. שם. מבין זה עובדתית הדברים אינם מתייקים. ב-1945 התנועה לא היתה עדיין מוגדרת ומצורפת לא ל"דור" ולא לקיבוץ המאוחד. הנכח לא שהקשיים עם הקיבוץ המאוחד היו הדוקים מאד, ובאחד ממשקיו קיבל הגרעין את הכשרתו.

הרית על ארץ ישראל, כלל שהמרחבו התנועה ופעולותיה, המצב נעשה קשה יותר ויותר. אנמנם-ארגונים-ציונים שהאו ביצעירי-ציון ויצירה של גוער-הוגיסאו, והגשר האמיתי בין יהודי תוניס וארץ-ישראל, מכבו ועורו לתנועה התנועה הציונית באמצעות ד"ר ברטואס, ויציר-והירר שלה נלי בוקארה (Nelly Boccara), היו ערים במיוחד לצרכים של החברים בהכשרה.⁹² היתה גם הקצבה חודשית-מצד התנועה שהגיעה מפאריס, אבל חמיד באיחוד רב. אך כלי-היהירות-המסופק את הצרכים, והמחסור בכסף ובשליחים השפיע על התפתחות התנועה. הדג מחסור זה נשמעים במכתבי השליחים והפעילים כמשך כל השנים. כדוחו על קמנה התנועה שהחקים בסוסה בקיץ 1947, בו השתתפו כ-200 חניכים, ציין אלפרה את הקשיים התומריים:

האוכל היה למטה מהמיתוסם הדרוש. זה טיפוסי לנו, כי אין באן מוסדות, לעזרה, כמו באירופה, ולקשה החברים רעבו כמעט. אלא שדוקא התגברו על זה יפה זה לא לקלל את מצבי-הרית ועקה של מרידות ועל חוסר אגפים עולה ממכתב אחד שלו, כעבור מספר חודשים: אני רוצה להעיר את אוננים על שני דברים עיקריים ראשון ענייני התקציב. אני רוצה שתדעו שבאן עמדת התנועה קשהה באלפי נימים בשאר העבודות הנעשות באן, ובמשגלהם של החברים כל זה דבר אחד: ציונות הנושא של הציונות זאת חנות דור-צעיר ציון, וזה גם בד עובדה שמה שהתנועה שלנו אינה עושה איש לא יעשה. אני רוצה לכתוב שיש הפליה אימה ומשולפת לרעת צפון אפריקה בכל המסדות מכל המסגים, יהיה הוא ממש יחס של לבנים לסחיים לאפריקה. הכסף משתפר ברווחות כצדפת בכל המסדות [...] באופן רשמי צפון אפריקה קשורה בצדפת בכל שטחי פעולה ולמעשה היא משועבדת. אינם רוצים לתת לה להיות עצמאית. אני חושב שתברים מ"התה הלוי" סיפרו איך היו לפני נסיעתם, זה פשים משוער לשנים. זה חוסר שוויון לעומת אירופה, אפילו לעומת היהודים במערב באירופה. שטבר כל גבול [...] 3 מתבינו היו באיה סמיטר כצדפת וכמובן לפני חזרתם רצו לגשת לפאריס לראות את לשכת דורה, לראות את התנועה בפאריס. המלה הראשונה שהם נתקלו היה, "אתם רוצים כסף? על תשובת תקציב התנועה, בבקשה". במובן שלא לקח-בלום, כי הסיידעים מה המצב בתנועה ונשארו שלוש ימים כמעט מבלי, לאכול, בשבועות הזמן דא איך-חיים החברים במסופולין [...] ועוד, כשהחברים רואים את-מועדון דורה בפאריס וכעתם אחדות; את מספר השליחים שיש שם, ולעומת זה את מועדון התנועה בתוניס. חדר-המוכרות, אולם האנספות שלה שגודלן 4x3 ומשמש גם מחסן של הפצי-הבשרה ושל דהיט, בעלת הבות, חוסר שוויון זה נוסף את העניים. גם באלגיר-במרוק אין-מועדון, הייתי באיסליה, בו שם אני והוא אין-כסף. אך יש "אונר" יש גיינס-ריש-מלון מוסדות אחרים, ומסודרים [...] חיים לא-גמו-כצדפת, אך אף פעם לא עמדה השאלה שלשליח ולאקטיבה לא יהיה מה לאכול בחודש הבא-כאן-אין-אפילו קיבוצים ששלח יוכל להיות שם, ולא מהנות שם יוכל להחקים חב. אקטיבה. אני מדת שאם יש מי שמבין קצת את בעיות צפון אפריקה (היוויד בין המוסדות) זה הקיבוץ, אך גם בקיבוץ

91. גראה שיחס זה השתנה במשך הזמן, כי כ-16.7.47 נרשם בפרוטוקול של ועד הקהילה בתוניס שנתקבה הלוואה של 10,000 פראנק לגוער החלוצי של איישובת ציון, שהיה השם הרשמי של "צעירי ציון". ארבעין קהילת תוניס ב-ט. המכון.
92. Nelly Boccara. Mémoires. י.ט. המכון.

מעטים אלה שמעריכים את עתידו של הקונטיננט הזה. גם מבחינת שליחים, צפון-אפריקה הוא היותר מפותחת. 3 שליחים לכל המפקדים ואחד מהם לתנועה אזה תשובן שלא חשבו, השמועה בין מספר היהודים מן ובארצות אחרות [...] לא מוצדק מספר זה של שליחים והתקציב הזה.⁹³

ההנהגה חיפשה חיזוק לתנועה בבדידותה בשתי דרכים, על-ידי גיבוש מבפנים ורכיכת קשרים עם החוץ. ב-1946 החקים בכריסל - המעוז הוותיק של פרעלי - מפגש של ראשי החנועה ואנשי מפא"י, ולשם הזמנה מיה להציג לראשונה את התנועה הצעירה של תונים לפני המנהיגים הוותיקים. שם פגשה נדיה את גוד"ח, שבפניו שטחה את הצרכים של "צעירי ציון", קודם כל סרטיפיקאטים, כי מצד אחד אנו מחנכים לעליה ולהגשמה אך לא נוהגים אפשרות לחניכים השונים.⁹⁴ סרטיפיקאטים לא יכלה התנועה לקבל כי כבר לא היו סרטיפיקאטים הסויסנות, אך הפגשה לעליה נתנה לכל יהודי צפון אפריקה מלבד כן-ונורונו: גירי ליהודים שבצפון אפריקה שאנתנו נעלה אותם עד האחרון.⁹⁵ בפאריס פגשה נדיה גם את שליחי הקיבוץ, לויטה ובו אשר, ותבעה מהם בתוקף שליחים לתנועה, יש בה אומנם התלהבות אך אין בה כוחות חזקים דיים לכיסוסה בשטח כה גדול. זמן קצר לפני הנסיעה לבלגיה נסעו נדיה ואנדרה בלישע למרוקו וחזקו עם שארל נטר, את הקשה שיצרו השליחים לפני-כן, ונוכחו שלמען קיום תנועה תוצית הכרחית הימצאות של שליחים גם שם. ההפצרות לא נשאו פירות, שליח לא נגיע, ואנדרה בלישע, שהיה משקיף מטעם התנועה בקתגרס הציוני בבאזל ב-26 במרץ 1946, מסכם את פגישתו עם אנשי הקיבוץ שם:

יש צורך דחוף בשליחים, כי התנועה הארצית מתקיימת למעלה משנה כלי שליח בכל ארצות אפן אפריקה, ולקידום התנועה הכרחי שליח בתנים, על משם התנועה מבחינת את כל העבודה הציונית בצפון אפריקה כולה. הם-היו גם שליח כאלגיר, כי שם התנועה הלשה אך קיימת שם הכשרה בשני קיבוצים, וגם יש אפשרות דיאלית לקשור קשר עם הנוער האוניברסיטאי שאין לנו מגע איתו, כי אין לנו מחות מספיקים.⁹⁶

93. מבחב-מאלפרד ב-17.11.47, י.ט. ארכיון, מרוקו. מיכלה-תיק 101.
94. "אלפרד" הוא אפרים ציר-ונורוה (צור) חבר קבוצת הצופים א' שנסדה-את מעגן-מיכאל, בו הוא חבר עד היום. אלפרד היה שליח כתציי-שנה-כמתחנות-איטליה ובצדפת, ולמעלה משנה וחצי-בתנועה בצפון-אפריקה, לשם הגיע באוגוסט 1947. פעל לביסוס הרעיוני של התנועה ושיקומה-הארצי-הפילנתרופי-אנדונו על-גשליחותו בייס. המבון. על מצב התנועה ר' ערדה נדיה משנת 1967.
95. נדיה, שם.
96. מראשית-שנת 1946 כשגברה-שלוחת-אונות המפעילים הרוב נתפסו-בבלאר המפעילים במתנה עתלית ואחר-כך גורשו לקפריסין. מאן, המיכסה החדשה של 1500 סרטיפיקאטים-שימשו-לשתתבה-המפעילים, זסרטיפיקאטים "חופשיים" לחלוקה לא היו קיימים במצוא, וזהו-השם.
97. מכתב מדדה בלישע, 17.11.47, י.ט. ארכיון, תוניסיה, מיכל 1 תיק 1.

בסוף 1946 נסע אפרים לצפון אפריקה בפעם השלישית וקבע הפעם את מושבו באלג'יר, ולפניו שתי משימות: הגנה והצלה. נאמר כבר שההגנה היתה קיימת בתונים, שם נשבעו החברים הראשונים עוד ב-1943. אחר-כך התבהרם ובהנהגת מקרב אלה שהצטרפו לתנועה. בחתים קייש גם אימוני נשק: ההגנה בהגנה נבעה מסכנת מספר, יקודם כל מהיות היהודים בתוך המון ערבי צעום, אומנם החסנים עם הערבים היו בדרך כלל חקינים, אך במקופת שלטון וישי באלג'יר ובמרוקו, ובתוניסיה עוד יותר בזמן הכיבוש הגרמני, הרגישו היהודים עד כמה סכנו הערבים את התעמולה הנאצית, וזכרו. מסוף ימי מלחמת העולם הראשונה באיזו קלות יכול המון משולהב לפרוץ ביהודים.⁹⁸ ועוד ראו זאת בסרילופולי ב-1945.⁹⁹ הורגש לכן הצורך במסגרת של הגנה ממוסדת ויעילה. ועוד אומר אפרים: "ראינו את ההגנה כחלק אינטגרלי של חינוך ציוני חלוצי תנועתי."

לכן בהגיע השליחים לתונים, וכאשר מצאו שם גופר קתאים, החליטו להשיב את החברים. כך נוסד הגרעין הראשון של "ההגנה" בצפון אפריקה. באלג'יר לא הקים "ההגנה" פשוט, לא היה עם מי. המכוברים היו בצבא אך הצעירים היו צעירים מדי.¹⁰⁰ למרוקו הגיעו רק בשליחות השנייה. בסוף 1946 עיבל אפרים את פיקוד "ההגנה" באלג'יריה.¹⁰¹ ומיד ניגש להקים את הקודם הראשון של "ההגנה" בצפון אפריקה, שנמשך כ-6 שבועות, בינואר-פברואר 1947, בצמוד להכשרה ברויג'ו, לא הרחק מאלג'יר. השתתפו בו 9 חברים - ביניהם חברי אחת - שניים מכל ארץ ועם שני חברים מההכשרה, והם היוו את הבסיס להרחבת חשתת "ההגנה" בצפון אפריקה.¹⁰² הקורס החקיים כשטה ההכשרה אך במסגרת נפרדת לחלוטין. התנאים היו קשים מאד, אך אנשי צפון אפריקה היו רגילים לזה. ועם תום הקורס היחה מוכנה העתודה המקומית למבצע הגדול - העפלה.

98. כרד, עמ' 14.
99. פראג'י ווארץ, ספר יהדות לזכ, חשי"ט, ע' 207 האילן. זה פלטה, יהודים בארץ ערבית, 1980, עמ' 220.
100. י.ט. ארכיון, צפון אפריקה, מיכל 1 חיק 2 וגם אנסקי, עמ' 273 אילן.
101. "ההגנה" באלג'יר הוקמה בשנת 1946. ב-1945 קיבל נחום שדמי את פיקוד "ההגנה" באירופה ובראשית 1946 מסר לפול - האי-אברהם פולונסקי-שהיה לפני כן מפקד ה-Amée Juive בצרפת - את הפיקוד על צפון אפריקה. זה האזור מינה את קפיטן גיקל - הוא ג'אק לוארס - סאוראי על אלג'יר, ואפרים החליף את לוארס בסוף 1946. ההגנה התחזקה עמ' 22. ין על עניין זה אצל סלוצקי, סכס תולדות ההגנה, חלק ב, עמ' 1080, תל אביב 1973.
102. סמינר ראשון זה היה בעצם היחודי שהתקיים בצפון אפריקה. הסמינר השני התקיים ב-Camp Sathonay ליד ליאון בצרפת, בסיוע של אותה שנה. השתתפו בו 3, חברים מאלג'יר: הנדי סבאן, איקה טיביקה וקלוד ג'ורנו; 88 אביטבול ממרוקו; צאריה אולאי מחוניה. מאז כל הקורסים של "ההגנה" התקיימו בצרפת.

התורה גדולה עמדה כל השנים. מה הניע או את השליחים ומנהיגי התנועה בצפון אפריקה ליום מבצע זה קשה ומסובך כשליחת אריות מעפילים, ממקום שלא היה להם כל ניסיון של מבצע ממין זה, מארץ ערבית שאין בה ארורה סביבתית אהדת יהודים ולישקום של פליטים, כמו שהיתה באיטליה ובצרפת. ואכן, לא היו שם תנאים לא היתה בה יהדות הצלה, לא היו המונים שהצטרפו במתנדו ולאורך החופים בבקשת דרך לחיים חדשים. היו שם אומנם חברי תנועה, אולי 2000 בכל ילד הארצות, אך רובם עדיין בראשית דרכם התנועתיים וזקוקים לתקופה של הכשרה לכבות ארוכה לפני העליה, דרכים היו אמורים להישאר עוד ולדאוג להמשך התנועה. כך שאלה שאפשר היה להעלותם מנו בקושי עשרות אחדות. מסתבר שגם הפעם הגורם היה גורם תינוכי: כפי שלפני כן התנועה בתוליה יסדה את הגרעין הראשון יחד קיבוץ צפון אפריקאי, כך עכשיו, כדי למחוק את הנורע-לעליה באין אפשרות אחרת של עליה, חיפשה התנועה אריות להצפיל בה לארץ-ישראל להגשים.

התנו על דגלנו הגשמה, זה כנגד הלי-הרוח של התנועה הציונית בתוניסיה במשך שנים רבות, ולא נוכל להרשות לעצמנו לחת לזמן לעבור בלי-שנגשים, כי זה עלול למרוד את התנועה החלוצית, להחזיר את התנועה הציונית למסלול שלפני כן נגדה התקוממו.¹⁰³ היו אומנם חברים שהיפשו-דרכים לעלות ימי שעבר לצרפת וניסו לעלות משם, מיישניסה להגיע לארץ כנוסע סמוי באוניית סוחר. אך הגמיונות נכשלו ושאלת העליה נותרה ללא מענה. יש להניח שגם הנסיונות המקבילים שנעשו על-ידי אנשי "בית ד" לעלות בדרכים דומות שימשו תמריץ לשליחי תנועת העבודה להצליח במבצע משמעותי ואולי גם ראוותני.¹⁰⁴

אפרים בן-חיים השיג משאל אביגור הכסחה שאוניה תישלח לצפון אפריקה אם ימצאו 400 אנשים שמוכנים לעלות. אולי אביגור נקט במספר 400 כי תשב שנתנועה לא תהיה מסוגלת לגייס מספר כזה של עולים? באן השליחים הועמדו במבחן. אומנם אפרים ונדיה ידעו מביקוריהם בפנים הארץ שמאות יהודים מוכנים להגיע לחוף ולעלות כשיינתן האות. אך הם גם ידעו שלא בדרך של אוניית מעפילים אפשר לעלות משפחות שלמות על וקנייהן יחסן. לכן התחילו לגייס צעירים. החברים ממרוקו שהיו בקורס "ההגנה" החלו לגנוב את הגבול לאלג'יריה עם עשרות צעירים שהיו בתנועה הציונית "שארל נטר", ואליהם הצטרפו גם אחיהם שהיו אולי הרפתקה יותר מאשר הגשמה ציונית. בגניבת גבול הם הגיעו אל יבשה, והגיעו גם צעירים מתוניסיה, והיו גם צעירים מאלג'יר. מספר-נדלה: "נחמנו מעייה לשיחה נישאת לבית נוסח, שאלתי אם יש סאן יהודים כי אני רוצה לזכר איתן, ודכו פגשתי צעירים שלום אמרתי: מי שרוצה לעלות לארץ-ישראל שיהיה מוכן, כשתקבלו מכתב תגיעו בהקדם למקום המצויין בכתב."

103. י.ט. ארכיון, ינדוח-נדלה, 1967.
104. עדות של רפאל תמל, י.ט. המכתב, י' שער, גידוש קפריסין, ת"א חש"א, עמ' 83-81.

השמועה צברה מפה לאוזן, וגם הגיע הקראה באן למקום המפגש כ-650 אנשים הרבה מעבר לצפוי, וכניהם גם משפחות על כל מטלטליהן, ונוצר במחנה מצב קשה ללא נשוא.¹⁰⁵ השגרותים למעפילים במחנה נישאו על כתפיהם של חברי התנועה מאלג'יה (מההכשרה) שהיו המסגרת למבצע. על המחנה היה ממנה רפאל חמל מבית הערבה, שאחרי עיכובים רבים הגיע סוף סוף לצפון אפריקה באביב 1947 והיה למפקד המחנה, בעוד שאפרים בן-חיים ויאני אוסטרובסקי (ארכיב) סיפלו בקשגי הרוץ - בעיקר באנשי הקהילה באלג'יה העיר, שלעזרתם החומרית היתה תנועת העליה זקוקה מאוד. הם נענו בנהיבות רבה...¹⁰⁶

פטיין של טעויות ואי הבנות רצופות נעשמה העליה לאוניה בחופזה וכשהאוניה היא "יהודה הלוי" - הרומה עוגן, כי המשטרה הצרפתית כבר קרבה לחוף, רק 460 מעפילים הספיקו לעלות והשאר נשארו להסתתר במחנה שבחורשה פעילים אחדים נעצרו על-ידי המשטרה, ושוחררו למחרת היום בהתערבותם של אנשי הקהילה היהודית באלג'יה, שהוועקו לעזרה על-ידי אפרים, שהצליח להילקט קידיצה על צולים פוטנציאליים על אדמת אלג'יריה. שלא הספיקו לעלות על האוניה ולא רצו לחזור למקומותיהם, והעובדה שהנחשול במשך לזרם לאלג'יריה למרות שהכל ידעו כי "יהודה הלוי" נתפסה ואנשיה הועברו לקפריסין - כל זה לתץ על "המוסה" ושכנע אותו שיש לשלוח לחופי צפון אפריקה אוניה שניה. ואכן, "שיבת ציון" יצאה מאלג'יריה ב-14 ביולי וגם היא נתפסה, ואנשיה הצטרפו בקפריסין לחבריהם ולבני משפחותיהם מהאוניה הראשונה.¹⁰⁷

התנועה מתרחבת

הגרעין בארץ ל"עצמאות" במושבה

שנת 1947. היתה שנה רבת פעילות, אך גם רבת בעיות. בינואר אותה שנה יצא הגרעין בארץ ל"עצמאות" במחנה הסכנות שעל הגבול של כפר סבא עם כפר סבא הערבית, במובן היה לזה הד, בעיקר בדפי "נתיבנו", בכל התנועה בגולה.¹⁰⁸ אך היציאה לעצמאות היתה בסימן שיא המשבר בין החונסאים לקבוצת המרוקאים שבגרעין. נראה שהסתגלות לחיי הקיבוץ היתה קשה לחברים שבאו ממרוקו ויחד מאשר לחונסאים, כי הראשונים לא עברו כל מסלול, אף הקצר ביותר, של תנועת נוער חלוצית. הכיסופים, לציון נוסח המסורת הדתית והשאיפה לעבודת האדמה, שהיא הבסיס לחתיית העם בארץ הקודש, היו המניעים לעלייתם של הצעירים

105. גדיה, דברים בכנס ההעפלה ממרוקו שאורגן על-ידי "ביתנו" ירושלים, 8.2.1982: ר' גם עדות של רפאל חמל, י.ט. המכח.
 106. אפרים בן-חיים, דברים בכנס ההגנה בצפון אפריקה, יד טבנקין, 28.2.1983.
 107. על כל הפרשה בהרחבה ראה מאמרו של א' בן-חיים-קובץ זה.
 108. "נתיבנו" מס' 22, 23, 24.

המפגש היוקומי עם הקציאת באבן שהיתה זרה להם, ועם צורת הארגון המתייבת של חיי קיבוץ. הבנא למשבר שגבר בראש ראשונה להרצת החסמים עם החברים החונסאים, שהיו מגובשים יותר בקבוצה, ובעזרת גיבוש זה הצליחו להתגבר, ביתה קלות על קשיו הקליטה. אחדים מהחברים המרוקאים פשוט ילא מצאו את עצמם בחיי הקיבוץ, כנראה גם בגלל האווירה החילונית הרחוקה מכל מסורת שהיו רגילים לה, וזאת למרות שבבית השיטה קיימו עבורם מטבח כשר. אחרים לא השלימו עם האקטיביות המילישני של "אחיות העבודה" שהיתה אז שלטת בקיבוץ המאוחד. בענה שהם נטו למפא"י.¹⁰⁹ נראה גם ששרדה מתיחות כל שהיא, ספק על רקע אישי ספק על רקע "אחני", בין החונסאים והמרוקאים. כך שעם יציאת הגרעין לעצמאות נתפרדה החבילה. אנשי תוניס ואלג'יר יצאו לכפר סבא תחת השם "רבים" ואנשי מרוקו נתלקו: הדתיים תחפורו בין הקבוצות הקטנות, על אף שאלה היו לראש של אנשי תוניס, בכפר דרום ובכפר אתא.¹¹⁰ ואנשי מפא"י התאחדו עם קבוצת חלוצים ממצרים הקשורה למפא"י, שהיו בהכשרה בגבת, ויצאו ל"מחנה עצמאות" ברעננה. הם יהיו ב-1949 בין מייסדי קיבוץ ברור חיל.

התנועה מכה שורש במרוקו

פילוג זה לא הובלט בתנועה, לא בתוניס ולא במרוקו, אך הוא נתן את אותותיו באחור יותר. כשהקים עצמה חו ברדה, שלת מתונם, את תנועת "דרור" בקזבלנקה, כי אן אנשי קבוצת "בן-יהודה" התקוממו נגד הקמת "דרור".¹¹¹ ההכחצית הראשונה של שנת 1947. עיקר הפעילות היה באלג'יריה סביב עניין הצפלת שתי האוניות. צסקה בזה השליחים אפרים, יאני, שבא מטעם המנסח לעליה בצ'לתגפה אותם, ורפאל חמל, צסקה בזה כדירה, שהיתה אן באלג'יר, מכל האקטיבה של התנועה באלג'יריה, ובעצם כל חברי התנועה בפעילות השונות. צסקה בזה חפתי ההכשרה ברזוגו, פוגרי קורס "ההגנה" ממרוקו - אלי אחיין שטיפל בהעברת הגבול וסמ אבנטול שפיקד על אנשי מרוקו במחנה בטנס (Ténès), שם הכוח המפעילים.

ההשלמה חי כרזת נשלח בכפרואר 1947 מתוניס לקזבלנקה ללמד עברית ולהיות איש קשר בין התנועה בתוניס לסינוער המרוקאים שהיה מאורגן ב"שאלה נסרה". הוא חיזק קשה זה והנחיל לחטיבין את הרעיונות של "צעיר ציון" מתוניס, מכלי להגדיר עדיין את החברים לתנועה, היתה זו תקופה קשה לפעילות במרוקו, משתי סיבות לפחות: קודם כל, הנהלת קבוצת "בן-יהודה", החשובה בין הקבוצות שהיו מאורגנות ב"שארל נטרי", היתה קבוצה בעלת אופי דתי הרגישה שדרך החינוך של המרדף החדש מובילה לתנועה חלוצית מחייבת, כנראה מעבר להנחיות של

109. עדות אלי מדיאל, י.ט. המכח, 12.9.1982. החברים הדתיים ממרוקו שעזבו את בית השיטה עברו לכארות יצחק, שם קיבלו תנסח של חברי "תורה ועבודה" ממרוקו, ואתהצק למפר דרום, חברי מפא"י כאמור התאחדו עם המצרים של גבת.
 110. ר' ארכיון הקיבוץ הדתי, יבנת, 48/283.

הפדרציה הציונית המרוקאית, שרצתה תנועה אפולטיטית הדבר עורר התנגדות שהביאה בסופו של דבר ל"ניופה" לשלמה חי מצד הפדרציה הציונית.¹¹¹ גורם נוסף היה הידיעה על עזיבתם של החברים המרוקאים את הגרעין בארץ על רקע אידיאולוגי של אקטיביזם יתר ועל רקע חברתי של "התנשאות" התוניסאים. השליח מדגיש במכתבו גורם זה:

השנאה של המרוקאים לתוניסאים מקורה ברגש נחיתות שלהם, כי כל המחוז המרוקאים המרכזיים בצפון אפריקה באו מתוניסיה.¹¹² קשה לקבוע אם זהו המצב לאמתו או אם זו הרגשתו הסובייקטיבית של הבותב מכל מקום, ברור שכל זה לא קידם את העבודה התנועית.

"צעירי ציון" מצטרפים ל"דרור"

ככל שהקיצוץ המאוחד העמיק את פעילותו החינוכית - וגם הפעילות למען ההגנה והעליה - בקרב תנועת הנוער בצפון אפריקה ובקרב יהדות זו בכלל - סבבי היהודים הקשר בין "צעירי ציון" לבין תנועת "דרור", תנועת הנוער העולמית של הקיבוץ המאוחד. לכן הוזמנו חברים מצפון אפריקה להשתתף בסמינר "דרור" שהתקיים בבאוואריה באביב 1947, והיה מיועד לבחון את המצב ולחזק את השורות אחר המלחמה. השתתפו בו בעיקר חברי "דרור" ניצולי השואה, ניצולי המחנות לוחמים פרטיזנים וכל מי שיצא מהתופת בדרך כלשהי. שני נימוקים מצעו את השתתפות "צעירי ציון" בסמינר: השפה, כי רוב הסמינר התקיים בניידש שהיתה זרה לתושבי לאנשי תוניס, והמחסור בשליחים, שריתק כל פעיל למעולה בתנועה ובעליה באותם החודשים.¹¹³ רק אחרי הפלגת "יהודה הלוי" נסעו שתי חברות לועידה העולמית של "דרור", שם הציגו בעברית את יהדות צפון אפריקה ואת התנועה החלוצית שצמחה שם.¹¹⁴

עם הזרחת החברות מהועידה החלו הבירורים לקראת הצטרפות "צעירי ציון" ל"דרור". מול ההיסוסים של חברים אחדים, שחששו שהצטרפות ל"דרור" פירושה גם הצטרפות מפלגתית לאחדות העבודה, סוכם להביא לוועידת התנועה את מצע "דרור", בהדגשה שהצטרפות ל"דרור" היא הצטרפות לקיבוץ המאוחד ואין בזה הצטרפות למפלגה. סייג נוסף בהחיר שבשאלות בדבר מרות התנועה, תתחשב "דרור" בצרכים המיוחדים של התנועה במקום, וזה השאיר פתח להיענות לצרכים של התנועה, שבמובנים מסוימים הייתה עדיין בשלבי התגבשות.¹¹⁵

- 111. מרוטקול המשפט לשלמה בדה (ברד), ר' הערה 59.
- 112. י.ס. ארכיון, מרוקו, מיכל 1 חיק 1א.
- 113. מכתב מאפרים, 6.5.47, י.ס. ארכיון, תוניסיה, מיכל 1 חיק 1.
- 114. נאום של נדיה בלועידה, י.ס. המכון; שתי החברות לוועידה העולמית היו נדיה סהן ומימי סהן-פודר.
- 115. חליפת מכתבים בעניין זה בין השליחים והמרכז באפריל, י.ס. ארכיון; אלגידיה, מיכל 2 חיק 1א.

הקצטרפנות ל"זכורה" אנשרה בתנועת "צעירי ציון" ביולי 1947. אתרי המתנה בסוסה, ולא הקלה על המצב בתנועה, ואף הביאה לפרישתם של חברים. ודה בלישע תת א:

אברהם קשבה של חתכת צנבו את התנועה האמרו שהיא תפכת לקומניסטיט בגלל ההגדרה "דרור". העובדה שכל החברים האלה, כל אחד בזמנו, סיפרו להגשים ודחו את העליה, אינה נכסה על הבעיה היסודית של חוסר האמון, וכל נאמצינו להתגבר על מתמר זה. הם לשואו אם לא תעזרו לנו [...] התגובה להגדרה הייתה קשה כי רק קומץ חברים קטן היה מודע למשמעותה - ולמרות שחברים רבים לא היו שלמים עם ההגדרה, דחו חברים להצטרפות מתוך אש, בתקווה להתגבר על בדידותם [...] עכשיו יש לגשת לעבודה, עבודה חינוכית כראש וראשונה, לזה הרושים שליחים, שליחים, שליחים...¹¹⁶

בעיקר החברים מהחוגים הדתיים הם אלה שפרשו, וסיבה נוספת לפרישתם הייתה לעבודה שבאותה תקופה הגרעין בארץ ביטל את הקטבה הכשר האחד והחליט על "שני מסבחים" מסבחי כשר לפל הרנקה בו ומסבחי "רגיל" לאחרים. הדבר נראה קלוקלי. הגרעין בארץ לא חייב את הצטרפות התנועה ל"דרור" כי זה יזיק לתנועה, אך בעצמו אינו מסוגל לשמור על מסבחי כשר אתו, דבר שלא ספק עשוי היה לחזק את התנועה. החברים סעגו שבאופיה המיוחד של יהדות צפון אפריקה - הזאת שתוך השמירה על מסורת יהודית מסוגלת לקלוט את הדעינות הסוציאליסטיים של הקיבוץ - אל לה לתנועה להגדיר את עצמה באופן מוקלט, עלוה להישאר במסגרת של החלוצי ההסתדרותי הכללי. אומנם חברי הגרעין עזבו את צפון אפריקה מזה שנתיים, אך הם ראו את עצמם ראש גשר לכל היהדות הזאת בני מסבחי בענייני תנועה. אך גם אלה לא הצליחו למנוע את החלטה על כנסול המסבחי הכשר האחד - החלטה ואישויה היתה להרחיק מהתנועה חברים רבים, גם כאלה שהחזו עם דרכה הקיבוצית ההתיישבותית של "דרור", ובעיקר עם גרעין הקיבוץ הצפון אפריקאי, אך בשבילם שאלת המסבת הכשר היתה תנאי בל-לעבור, ומסבת כשר צמוד למסבת רגיל לא נראה להם אמיץ דיו. לכן ההחלטה התקבלה בתנועה בצער ובתרעומת:

ההחלטה של קיבוצנו רגיבים על שני מסבחים היא בלתי אפשרית להוצאה לפועל בתנאים הקיימים. כתבנו להם מכתב S.O.S. בשם כל חברי המרכז ובחתימתם וכיקשנו רוח ומן.¹¹⁷ כך גם אפרים למוכירות הקיבוץ:

החלטה הגרעין על שני מסבחים היא סכנה להתפתחות התנועה הגרעין, ומזיקות הקיבוץ חשבת להיות שוחפת לדיק לאחריות על החלטה.¹¹⁸

לכוננו בקבו:

- 116. מכתב מדה בלישע אל לון ביוחבסקי, י.ס. ארכיון, תוניסיה, מיכל 1 חיק 1.
- 117. מכתב מאפרים, שם, מיכל 1 חיק 3.
- 118. מכתב מאפרים, שם.

משותף: כשרות' ושירה על השבת. ב) חתונה שתתקן למלא ערכים חלוציים לפי חמשה מארכיסטיים שהיו: כחולו בדרך הראשונה. היה ברור שהיו קטנים. אולם אמרנו שזה כראי למען כיבוש המתי נועד לדעין ההגשמה החלוצית. הסינימוס המשותף הזה, שהוא גם המקסימום, הכריז גם היום. החלטתכם על שני מסבחים תגלוס לערוכה של סולפילס בתתיסיה ובמרוקו. עויבת חלק קטן של האקטיבה שאינה כבר גדולה מדי, עויבת החברים בקפריסין. ולהוציא 10 חברי הכשרה, הסלה חרם על הגרעין ועל התנועה בתוניס מצד הציבור היהודי. זה יחיד אותנו להכרח להתחיל הכל מחולש.¹¹⁹

במפתח אחר של אלפרד הוא נלסר על הקשיים הפנימיים והחיצוניים בהם נאבקה התנועה, והוסיף:

ההחלטה של גרעין רגבים בארץ לבטל את המטבח הכשר ולהקים שני מטבחים, היא החלטה הקשה ביותר, כי התנועה נשמר על עניניו הפרינציפ של הכשרות עליו תיבנו, וגם זו שילאה. אי אפשר יהיה אחד להסביר לאנשים מה זו טולרנציה, ואנחנו יוקים לשהיה של שנה להכין להסביר, ואם לא כך הכל ייסגר לפנינו כעיקר שלל התנועות ינצלו את אהל נגודנו.¹²⁰

גדולים היו הלחצים על הגרעין שלא ישנה מדי, אך לא זה היה הגורם העיקרי להאפלות: היו כבר השפעות של גורמים שונים בארץ שעברו על יהדות תוניסיה וחתרו תחת אחידות התנועה החלוצית כמחלף שלא ניתן להשיבו.

אנשי מזכירות הקיבוץ שטיפלו בתנועת הנוער בצפון אפריקה התלבטו לאורך בענין הפשרות בגרעין. הם נמצאו בחילמה, כי באותו סתיו 1947 דרשו החברים המרוקאים שעזבו את 'רגבים' לשלוח שליח לקפריסין ולטפל במרוקאים שהגיעו עם 'יהודה הלוי' ו'שיבת ציון', ובמכתבים נרמז על מחשבה בועדת העליה להקים גרעין מרוקאי.¹²¹ רעיון שהתנגדו לו בכל כוחותיהם הן השליחים הן חברי התנועה.¹²² היה זה בלתי מתקבל על הדעת להציע הקמת גרעין כשמדובר בערכי התנועה. של אנשים שהרוב אומנם כמהים לציון, והגיעו לקפריסין באוניות מעפילים, אך אין להם מושג לא על תנועה, לא על קיבוץ, לא על גרעין ולא על מטרותיהם, ויש בהם גם מיעוט צעיר ורדעש - והם סתם הרפתקנים. מזכירות הקיבוץ חיה לפי מושגים של תנועה ממוסדת, ולדעתה אם לא ניתן לאחות את הקרע בין 'רגבים' והמרוקאים, יש להקים גרעין מרוקאי. אתרי חילופי מכתבים ודיונים במזכירות הקיבוץ ובתנועה סופם לא להקים גרעין מרוקאי, כי באין לו במיס תנועה לא יוכל להתקיים והתפוררותו רק תזיק לתנועה. לעומת זאת יש לצדד בהקמת גרעין תנועתי בי' ארצי נוסף, שיהיה מרכז לחלוצי צפון אפריקה, ו'רגבים' תהיה אומנם כתובת, אך לא הכתובת היחידה.¹²³ הקיבוץ המאוחד נשאר בינתיים התנועה היחידה הפעילה והמפעילה במרוקו, והניכיה יחד עם חניכי קבוצת 'בן יהודה' היו הנציגים של

הן חתי הגבולות של העליה ההמתנית הראשונה שפרצה באופן סטיכיים ההכרה למית ישראל.

ההתנועה השניה לחלוצי מרוקו, 'הבונים', קמה מאוחר יותר, ב-1949.¹²⁴ כשאחד מהנציגים הראשונים של שנת 1945 הגיע לקזבלנקה כשליח מפא"י. המצב הקשה של התנועה בשלהי 1944-1945 בא לידי ביטוי בישיבת המרכז שהתקיימה ב-2-9 באוקטובר 1944 באלג'יר. אומנם הדו"ח הרשמי מארגן, מסודר ובהיר, ורק מי שמליר את המאורעות המאוחרים שמעו מתוכו צלילים המכשרים סערה עתידה לבוא.

מבחינה אידיאולוגית סופם שיש לחנך את התנועה לערכי הקיבוץ המאוחד, ש'רגבים' היא הדוגמה והסמל לערכים אלה; אך לא הכתובת היחידה. יש להכין צעדים בכל אחד מהארגונים, צרעילים שעתידים להיפגש ולחמוג בקיבוץ בהכשרה שבאלג'יר. מבחינה ארגונית הרעידה קובעת את הקו האידיאולוגי של התנועה ומתווה קווים מנחים לפעולה. המרכז שאמור להיפגש מדי שלושה חודשים הוא המכוון בין ועדה לוועידה. המזכירות היא המוסר המבצע ובידיה הסמכות הבלתי ניתנת עליו עליה והכשרה, ועליה גם מוטלת החלטה במקרים מיוחדים. מזכירות התנועה יושבת בתוניס וכל הקשרים עם החוץ יישו ררך תוניס. המזכירות הארצית ריבתיות בענינים פנים ארציים. המזכירות הרחבה מורכבת מחברים מקפריסין על ידי הוועידה, והיא כוללת שליח אחד מכל ארץ. בזמן החלטה היו בצפון אפריקה שלושה שליחים: אפרים וכלב באלג'יר, אלפרד בתוניס, שליחי מזכירות הקיבוץ שעובדים בתנועה החינוכית הם בתוקף תפקידם חברי המרכז. שליחים שעובדים בענפים שונים של התנועה הציונית (עליה, הגנה, הקרן הקיימת

וכו') ראשים להשתתף במרכז, בזכות דעה מייצגת בלבד.¹²⁵ קבע מסלול של סמינרים מקומיים, ארציים ובין ארציים שאליהם ינסו להביא מארץ ישראל חברים מרכזיים מתנועת העבודה ומהתנועה הקיבוצית. הן יש לשתף חברים בסמינר העולמי של 'דרור' באיטליה, אתרי שנחקבלה הכטמה שהוצגות הן בעברית ובצרפתית, כי הפעם מיועד הסמינר לחברים ממערב אירופה.¹²⁶ ענין מתקבלה שורה של החלטות. בנוגע להכשרה ולעזרה שיש לבקש מהקיבוץ היהודי הקלאי וארמיניסטרטיבי של ההכשרה, וכן בעניני מחנות ועיון. החקיקים של הדיון התמיד על המקורות הכספיים שאינם.

מתוך הדו"ח אין חשים את המצב החמור והממתים שמתקפים במכתבי החברים: מבחינה חינוכית, התנועה האומית הערבית שמתחזקת מדי יום אינה סוכלת מחברים ומתעשה לאומים זרים לרכות הציונות, ואם הציונות המגולית עדיין

119. אפרים, שם, צפון אפריקה, מיכל 1 חיק 2.
 120. אלפרד, 11.10.1947, שם, תוניסיה, מיכל 1 חיק 1.
 121. מכתב ממזכירות הקיבוץ לאפרים, 9.11.47, י.ט. ארכיון, מרוקו, מיכל 1 חיק 1 וא.
 122. מכתב מאפרים, שם, אלג'יר, מיכל 2 חיק 1א.
 123. מכתב מאפרים, שם.
 124. המכתב האיוח עם אלג'יר.
 125. ארכיון, תוניסיה, חיק 4 מיכל 1. במזכירות שנכתרה כמרכז ייצג אלפרד את תוניסיה יחד עם הפעילים המקומיים, אפרים ייצג את אלג'יר, וכלב את מרוקו, למרות שלמעשה לא ישב שם, וכנראה זה נעשה כדי לאפשר שכל ארץ תהיה מיוצגת בצרכי עליית שליח מארץ ישראל.
 126. חליפת מכתבים בענין זה, י.ט. ארכיון, תוניסיה, מיכל 1 חיק 1.

נסכלת, נראה שהציונות המליטנטית היא בדרך-אל המהתרת. האוימים של הצרפתים בשאלת ארץ-ישראל נודים פחד אצל היהודים השלמים ואלה מתחילים להתנגד לפעילות השליחים. לא מדובר בהלשנות, אך בתרסמה נסגרים בפניהם, בתייכנות נסגרים. בפני פעולות חנועות הנועה, הקשיים הקולכים וגדלים. לא רק הציונות הממוסדת מתנגדת לתנועה, קשה שבעתים המלחמה של תנועות נוער אחרות. "בית-ר"ף", "תורה ועבודה" - נגד "דרוה" בנימוק הישן של קומוניזם.¹²⁷ בלחצם פנימיים והיצוניים מצין אלו, שג דברים עשויים היו לגרום למיפנה בכיוון ההגשמה הציונית של יהדות צפון-אפריקה: שליחים ובסוף, ולא זה ולא זה הגיעו במרעז.

אלפרד, בהגיעו לתוניס באוגוסט 1947, כותב:

האפשרויות האובייקטיביות כאן הן ללא שנוער, אבל בלי-שליחות תקציב לא יקום הדבר, ואני חושב שאין מקום בהשקעת כוחות ובסוף יכולה לתח פרי כמו כאן, אני מתפלל על קוצר הראות של הקונגרס מבחינה ציונית כללית - הרי יהדות זו צומחת על סף חסול, ומבחינה קיצונית פנימית הרי אנשים אלה מתאימים ביותר לקיבוץ.¹²⁸

בשנים בהן מנבך היו עיני הישוב נשואות לאירופה, כמו לפני המלחמה, ואולי עוד יותר, וכל השליחים זרמו לשם.

ועוד יש כאן מקום להתפתחה תנועת נוער ציונית תלוצית, כי הנוער מוכן לכך. לוא היה מקרה שליחים מלווה בקביעות את התפתחות התנועה מיום הקוסדה ולוא היה תקציב מספיק, היינו יכולים להיות תנועה המתית וחולשת על כל היהדות והוא אינו קושש שיש פוסבציות, ולא לעתיד הרחוק, שעולות על הפוטנציאל של רוב היהדות היום. אינני צופק סתם שליחים ובסוף, אני סבור שגם כלי לדאות ביהדות זו ממלאת מקום של יהדות פולין, צריך הקיבוץ לשמור על רתפורציות נכונות בחלוקת השליחים והמשאבים.¹²⁹

היהודים שבאו ממזרח אירופה מצעירות ומערים, בעלי שורשיות יהודית ומסורת יהודית, לא היו שונים בשאיפתם לציונות מהיהודים שבאו מהערבים ומהכפרים של צפון אפריקה, בעלי שורשיות דומה ומסורת לא פחות מוצקה. הראשונים ספגו מזה עשרות בשנים את רעיונות הסוציאליזם והציונות הסוציאליסטית. מאז ימי ה"בונד" וראשית הציונות, רוחו רעיונות "החלוץ" היינו עבודה עצמית, עבודה יוצרת שיתוף ושוויון, ברחוב היהודי, וגם מי שלא הסכים להם ידע אותם. לעומתם יהודי ארצות האסלאם שחיו במשטר קולוניאלי, היו ברובם רחוקים מרעיונות אלה ולא הכירו אותם - להוציא קבוצה קטנה בעלת נשיות לתרבות אירופית, שהיתה על-פירדוב קרובה להתבוללות. כשאו השליחים לצפון אפריקה, הם למדו את המצב וראו מה האפשרויות ביהדות זו, ומה הוא מאגר הכוח המתאים להצטרף לבניין הארץ. הם דרשו בעקשנות ובלחץ ממנהיגי התנועה להביא שליחים שיביאו אל העם הזה את דברי ארץ-ישראל המתחדשת. ערכי יהדות יש להם, מושרשים עמוק, ויש להביא להם את דבר הישוב, את הגשמותיו ואת צרכיו, שימתישו להם מה גדולה התקווה שהישוב חולה בהם כשותפים לבניין. השליחים ורשו' מהמוסדות כסוף

127. מכתב מאלפרד, י.ס. ארכיון, תוניסיה, מיכל 1 תיק 1; אלג'יריה, מיכל 2 תיק 1א.
128. שם, אלג'יריה, מיכל 2 תיק 3.

תחתית מתגוננים, לפעילות בתנאים סביבתיים קשים, אך כל זה לא הגיע הישוב והתנועה לא היו עדיין בשלים להבין תפוצה בלתי מוכרת זו על הורח ועל הפוטנציאל עברה. עם כונן הימים, הרחפת הפנומי והחיצוני, הביאו להגשמה הציונית הפלגית, והמוני יהודי צפון אפריקה הגיעו אל הארץ שלא יבער משלא ידעה אותם... הציונית האינטגרציה של יהודים אלה לא נפתרה עדיין בעשור הרביעי לקיום המדינה.

הפילוג - סיום תקופה

הקשיים הרבים בהם נאבקה התנועה נוסף במאוס 1948 הקשה מפולס: הפילוג. תנועת תונים החדיע שהוא עומב את "דרור" וכעבור ימים מספף הצטרף ל"השומר הצעיר". במאוס 1948, בניצוחה של המערכת הקשה בארץ לקראת סיום המנדט, מועבדה פעולת התגוים החולל והתנועה בצפון אפריקה היתה מתנונה-בוזה. לא פחות מאשר בפעולה החינוכית. ובתוך כל זה בא הפילוג כדעם ביום ביהיר לתברים, בעליתם, לאזכירות הקיבוץ. כתבה הוגיה לטבנקין:

באיתי ליומים לתונים מאלג'יר בענייני גיוס, התעסקנו גם בעניינים פנימיים של התנועה. אחרי שאנני נסעתי, באותו יום משמל, הם עשו את הפוטש. חיכו שאני אסע, שלא אהיה כורכח, כי שליחה בזה סכנה שאני אשמיץ על החברים.¹³⁰

המתבדים הפעילים היר דרוכים לארץ ולגוס אליה, האולי ההיסדות של שנים, אמן ההוצי התבלתי מסויג שבין החברים, הם שהקהו את החושים לגבי המתרחש בתנועה עצמה. אך לעינו ההדה של השליחה המתמנו כבר חודשים לפני כן הבעיות האמיתיות. כותב אלפרד באוקטובר 1947, חודשים בלבד אחרי הגיעו לתוניס:

יש מאסטיבה הרבה ניגונים אישיים הצלולים ליהפך לניגונים מפלגניים, אם לא נחנך, אם יגיעו מיר שליחים נוכל לתוך באופן פעמיק את זאקטיבה. יש לנו כמה חודשים להרחבה התנועה ולחינוך לעומק. אם נספיק לעשות את זאת, ואז נוכל לעמד במאבק עיקף כל מיני ציונות, שיתוויל בקרוב. אם לא, איני רואה כיצד נעמד.¹³¹

מאוחר יותר, ערב הפילוג, בפברואר 1948, הוא מוסיף:

במרכז האחרון באלג'יר הוכלסו כמה ניגונים בין חברי התנועה והשליחים: יש מושגים שונים על העבודה. אנתנו רגילים לתח לאות מתחב פעולה שבריהא עובד לפי הבנתו ורומתו, בישיבה אנו מתלשים על הדברים הפרניציפוניים. כאן רגילים לשבת על כל דבר קטן [:::] כך מתבזבז הרבה זמן על ישיבה חיונית, שאינם תרמים דבר לעבודה [:::] הוויכוח זמנכי, במרכז היה על חלקם העבודה, כנה כאן לניטוי שתי השקפות: אחת של השליחים, שאברה שמכין שיהדות מרוקו היא הנכונה ביותר לעליה ומכין שקיום תנועתו שם עלול להביע במצבים מסוימים את גורל יהדות זו, עלינו להגוע לשם בכל מחיר. גההקניע כוחות מהכונים לבניית התנועה חוקה. באלג'יר יש אפשרות עצומה של התפתחות, כי התנאים הטליטיים נוחים מאד

129. נריה, שם, צפון אפריקה, מיכל 1 תיק 2.
130. אלפרד, שם, אלג'יר, מיכל 2 תיק 1א.

ואין שם כל תנועה אחת מחוץ לתנועתנו. לנו יש להקים בכל ארץ תנועה ואקספדיציה עצמית ולי
לראות את הכל בנוי בצורת מלכו רחמי בתונים, שיצדד מדגרה של אקטיבה ומפור אחר
לארצות אחרות. הדעה של רוב חברי תונים היתה שאין לפקד את הכוחות המרכזיים ב
הארצות, אלא לרכז מיטב הכוחות בתונים, כי יש סיבות היסטוריות שמחייבים תשאיר היתות
תונים המרכזי הציני והלוצי של צפון אפריקה [...] עניין נוסף, הדרך האידיאלית של התנועה
התנועה נמצאת במאבק עם עצמה מבחינה רעיונית. הם התפתחו ומתפתחים בקצב לא נורמלי
בעולם שבו האמיתות של היום אינן האמיתות של מחר.

ללא ספק עובדה הקמת מדינה יהודית, אם וכאשר היא תקום, מתייבת את כלנו לבדיקה של
הערכים שלנו. הקיבוץ הוא פרי הולנשאריות בלתי מוגבלת כחוקה של תנועה ציונית-שקלא
גולה פרי התנועות חסרות כל סגירת מדינית [...] יש להניח שהמדינה היהודית תוריד מעט או
הרבה מוהרה של החלוציות העברית, ולכן גדול ערכה של מפלגה סוציאליסטית ומפלגה שקלא
המדינית. בשבילי ההבדל יהיה בכך שלקיבוץ יהיו תפקידים התיישבותיים, חינוכיים וחברתיים
ולמפלגה תפקידים פוליטיים וחברתיים [...] כאן יש נטיה להאזן לקיבוץ קאדר-מפכני במדינה
היהודית, הקיבוץ כצורת חיים של חברי מפלגה מהפכנית מחוק אותם. מבין נטיה של סניויות
הם אומרים שתפיסתם היא בולשוויסטית [...] והחשש שלי הוא שהם עלולים להעביר תפוסה
בולשוויסטית, שצמחה על רקע מסוים ברוסיה הצארית, לחנאים של ארץ-ישראל שהם לגמרי
אחרים. לקאדר מהפכני לא חשוב מספר התבנים, העיקר הוא האיכות [...] הקיבוץ קבע את
דרבן קיבוץ פתוח, פירושו של דבר קולט אלמנטים שאינם מחונכים באש, עובד, הוא לא
התעלם מהקשיים שהם יגרום [...] על בעיות אלה שמעו כאן קצת חברים הגיעו למסקנה
שהקיבוץ, מחנון [...] אני חושב שאם אנדיר נטיה זו כהשקפה של "השומר הצעיר"
קיבוץ-מפלגה המושגים הקיבוציים שלהם - זה יהיה בלתי מומקד, כי לעיתים הדעות מושמעו
כאן הן יותר קיצונית...¹³¹

ברור, אם כן, שהאלמנטים שהביאו לפילוג היו, קיימים כבר ואפילו מובחנים
כבלי היקשות והאמונה פרי של דרך ארוכה שהחברים עברו יחד, בבניין התנועה
כבלו את בינתם ויכולתם לחזק את האמת. לכן מבט הפילוג היבנה קשות, פ
שבעה, כי היתה בלתי צפויה אפילו למעורים ביותר בתנועה. את "דרור" עזבו כ-30
חברים - שכבת המדריכים של תונים העיר; היתה זו תוצאה של קשיים שתוארו
לפנינו: בעקבות הסנסוכים עם הזמנים, בעיקר מגאבס והדרום, ההרדושים
והערפוריים-על ההצטרפות ל"דרור", בעיות הכשרות של הגרעין-הלכה, הסנכור
והצטמצמה: אולי תפיסתם העילית השפיעה עליהם; אולי הקשיים האובייקטיביים
- עובדה היא שהמדריכים לא הירמסוגלים להסתעה על הגיוס - כשם שעשו חבריהם
לפני ארבע-שנים. לא היתה נכונות גם לעבור להכשרה-באלגיה שדרשה החברים
אולי מחוץ לתפיסתם שהמדריכים מחוצים בתונים, שם יש לרכז את כל הכוחות
שונים נדיה והשליחים.

אחרי הפילוג נחלשה התנועה והפכה לתנועה של דיונים וויכוחים, מנותקת
מהתוויה הארצישראלית. בזה מאשימים הכל את הקיבוץ, שלא שלה שליחים במספר
הנחוץ לפוטנציאל התנועתי שהיה קיים שם ועזב את הנוער הזה לנפשו למעלה
131. אלפרד, 24.10.47, שם.

שנתונים. אלפרד הגיע באוגוסט 1947 ואחרי תקופה קצרה בתונים עבר לאלג'יר
התל חברת הגרעין שהגיעה כשליחה לתונים, לא היתה סמכותה מקובלת על
בנות המדריכים; אולי בהיותה אחת משלהם, שרק שנים מועטות לפניכן עלתה
אלג'יר ואין סמכותה גדולה מסמכותם, וזרחה - בעיניהם - נראתה פראגמטית יותר
אשר אידיאלוגית, כדרך הקיבוץ המאוחד. כך הם העריכו בזמן הפילוג.
מידת הניתוק של המדריכים מהתנועה מסתברת מהעובדה שחברים אחרים לא
עזבו את "דרור" בעקבותיהם. נכון שהתנועה הצטמצמה בהרבה הן בתונים והן
ערי השדה. על הקשיים הפנימיים והחיצוניים שגרמו לזה דובר לפנינו אבל
בשום סניף לא עזבו החברים את התנועה בעקבות עזיבת המדריכים. במרוקו, שם
הקמה "דרור" עלידי שלמה חי - שלית מתונים שהצטרף לחבריו המדריכים
כפיתוח את התנועה - החברים המקומיים לא הכינו את פשר המהלך ונשארו
אמנים ל"דרור", כדבריהם במברק ששלחו למזכירות הקיבוץ.¹³² שלמה חי חזר
תונים, באלג'יר נשאר אלפרד, ונדיה עברה בערב פסח לקובלנקה ונשארה שם
עבור התנועה עד חודש יולי, כשהחל באה במקומה ונדיה חזרה לתונים והתכוננה
לשוב.

אכן, נדיה היתה במרוקו ערב הכרזת מדינת ישראל, בשיא הפעילות של הברית
במאות של הצעירים היהודים - הברחה מאורגנת עלידי התנועה, אך ברובה
פעולת ספונטנית של צעירים שרצו להגיע לארץ-ישראל.¹³³ היא נטלה חלק באימוץ
עולים להגנה בקובלנקה, בארגון הגנה בעיר בימי הכרזת מדינת ישראל.¹³⁴
במהלך חששו להתפרצות מצד המוסלמים בעקבות המאורעות בארץ, והיתה עלת
היא להתפרצות שאכן באה באוגוסט ב-7 ביוני 1948, ובקושי הצליחה להימלט.
חברים שונים יש הערכות שונות לגבי האפקטיביות של ההגנה היהודית בתקופה
הזו. במרוקו, אילו האמוץ הערבי היה באמת, מתפרץ.¹³⁵ אך הכל מסכימים על
השכבות החינוכיות של הפעולה, והבטחון שהיא נסכה בחברים, וגלי התיענות
שעלו בעקבות הקריאה, אף אם היתה חרישית.

בתונים, אם כן, נותרה תנועה חלשה ומיתמת, מתוסרת מדריכים וחסרת תנועה,
ולא מצא אחיה פני - אברהם צרפתי - השליח שבא לתונים במאי 1948, גם הוא
מבוגר התנועה, מחיובי תנועת "הצופים", מבוגרי "גדוד קרן קיימת", מבוגר לצת
חברי סכבות. בעזרת המדריכים המועטים שנשארו נאמנים ל"דרור" - שניים מהם
שהם באיטליה בסמינר למדריכים,¹³⁶ ואחד חזר לחיות סוכי-התנועה, עם היוודע דבר
הפילוג - נגש פטי' להקים את התנועה מחדש.

התחיל עידן חדש. פעולות העליה וההגנה, להן תרמה התנועה בתקופת העליה
132. ס' ארבוך, שם, מיל 1 תול 1.
133. דברי הכנס על ההגנה בצפון אפריקה, י. ס. המבון.
134. באה הערה 133.
135. שם, דברי חברים.
136. עזרה למבניה וגסטון כהן; אשר טענה הוא שהור' להיות מזכיר התנועה.

הגדולה של השנים הראשונות למדינה ואחריו. פעולות אלה נעשו כבר עם שכונת חניכים חדשות, שבאו משורות תנועות הצופים היהודיים - E.I.F., U.U.J.J., עכשיו במספר גדול - וגם מהגירת - לשם חורף המדריכים החדשים לעבוד. היתה זו פעילות במקדים ובסגנון חדשים, לא ממלכתיים עריין אך ממוסדים יותר, ובצבקות העליונה הגדולה ועבודת הקנועה למען העליה, קיבלה התנועה תנופה מחדשת, נסתימה תקופת הראשית החלוצית, החלה תקופת התמונים לקראת חינוך מדונה ישראל, שמעתה היא עובדה קיימת.

"הגירבאים"

פרק מיוחד בתנועה החלוצית בצפון אמריקה מהונים "הגירבאים", הלא הם חלוצי גירבה, שעל אף היותם קשורים עם "צעירי ציון" היוו מסגרת ארגונית מיוחדת בגירבה - אי במפרץ גאבס בדרום תוניסיה - קיימת קהילה נפרדת עתיקה ונמרין שמסורת מקומית מקדמה אותה עד לימי יואב בן צרונה. בשנת תרע"ט קמה שם האגודה הציונית "עשרת ציון" ¹³⁷ שמלבד שקילח השקל ריכזה את פעילותה במשך שנות בהקראת העברות ובקריאת עיתונים עבריים מארץ ישראל, עליהם היו חתומים אנשים אחדים שידעו עברית, והם היו מעבירים את העיתונים מאיש לרעהו ולבסוף בודכים אותם ושומרים עליהם ¹³⁸.

אגודה זו לא היתה מסונפת בשום זמן לפדרציה הציונית של תוניס, אך היתה פעילה מאוד. בזמן הכיבוש הגרמני הוטל על גירבה הטל של 50 ק"ג זהב, להם היתה ערב הרב משה כלפון הכהן, מזה שילמו 43 ק"ג שנאמפו בפומבי כבית הכנסת, ואם היתר לא הספיקו לשלם, כי בנות הברית הגיעו ושחררו את האי ¹³⁹. חקופת הגרמנים וההשפלה שבה השפיעה גם על הנוער היהודי בגירבה, שהגבירה את התעניינותו בארץ ישראל, וזאת בכוח עצמו וללא קשר עם תונים, כי המרוחקים גדולים, הקשר קשה בימים ההם, ואנשי גירבה המושרשים במסורת ועטורי גאותם הכוהנית לא הרגישו צורך במגע עם העולם שמעבר לאי. או הגביר, הצעירים את לימודי העברית ומעל דפי העיתונים שהגיעו מארץ ישראל קראו אודות העולם שבאים לארץ ישראל באמצעות הסרטיפיקאטים. הם התחילו להתעניין איך משיגים

137. על "עשרת ציון" בהרחבה ר' מסינג, "יוקתם של יהודי גירבה לארץ ישראל", בקובץ *הגות עברית בארצות האסלאם, ירושלים 1981*, עמ' 25 ואילך. ז"ס מוזו, *על קולות ציון*.
 138. עזרת משה פרגיון, י.ס. המכתב, *נעשה פרגיון*, מפעילי "עשרת ציון" הצעירים, מייסד ההכשרה, עלה כמעטיל באוניה יב"ס בנובמבר, חזר כשליח לגירבה ב-1952, והיה שם לסירוגין עד עצמאות תוניסיה ב-1956. היום הוא פעיל במחלקת הקליטה של "התנועה המזרחית".
 139. *יהדות אי גירבה*, עמ' קלט. הרב מאיר מאוז משייב "כיסא רחמים", מסך שלשאלה מה לעשות כוהב שנתר, אם להחזירו לתורמים, אם לחלקו בין כל התורמים ולפי איך מפתח. לא נמצאה תשובה. ראה גם ארכיון C.D.J.C, פריס, תעודה 18/CCCLXXXVII.

הסרטיפיקאטים באותו הזמן. בסוף 1944, הגיעו אפרים לשליחותו השנייה בצפון אמריקה והפעלם לם לגירבה, ונפגש שם עם הנכבדים ואחריהם עם הצעירים. הוא יצא איתנו עם הסיפורים שלו על ארץ ישראל ועל הקיבוץ - מספר משה פרגיון - ואחזרו גם שיענו אותו, כי לא ציפה למצוא באי נידח זה צעירים שמדברים עברית והציע לדעת על ארץ ישראל. הוא סיפור להם על "צעירי ציון" של תוניס והציע להם לבוא במגע איתם. בעניין הסרטיפיקאטים אמר שביחוד קלות ויכול לקבל אותם החלוצים שעוברים הכשרה, כמו "צעירי ציון" בתוניס.

אם כן, גם אנשי גירבה החליטו על ההכשרה: אומנם הבשרה כגירבה היתה הכוללמסית הרבה יותר מאשר בתוניס, כי ללון בלילה מחוץ לרובע היהודי, דהיינו חוץ לעיר, היה דבר מסוכן בגלל התנפלויות השודדים. אך חבורה של 7 צעירים סתירה עם איש מאלטה, בעל בעמיו, בעל השפעה וסמכות, שתמורת שלישי הכול ימסור להם לעיבוד כרם ויתים לא מעובד, ויבטיח אותם בנגד השודדים. כל אחד מאנשי החבורה הטיל על עצמו תשלום של 5000 פראנק לצרבי קיום ראשוניים בלילה עבודה. "היה לנו מול" - ממשיך משה פרגיון - "כי כרם הותים שהיה עזוב הרב בשנה ההיא יבול עצום. בין הותים זרענו ושתלנו ירקות, וכיום החמישי כל עוד היתה קונה את הירקות שלנו".

ראשון הגירבאים שעלה עם סרטיפיקאט היה עמוס חרד שנקלט בקיבוץ יבנה ¹⁴⁰ כעבור זמן מה עלתה קבוצה אחרת בראשותו של גד עסיס. אלה היו חלק מהקבוצה הגדולה שבה עלה הגרעין של "צעירי ציון" בנובמבר 1945, ואיתם עוד מספר חברים חתיים מתוניס. כל הדותיים הלכו כאמור ליבנה, אך נראה שקליטתם שם היתה קשה. הגירבאים בהבשרה ניסו לשרד את חבריהם בלחצם להם על ההבשרה הרבה שעושה חיל, ועל הרושם העצום שמכתבים מארץ ישראל ומהקיבוץ עושים הנוער בגירבה. אך יחד עם זאת היתה דעתם נחרצת וברורה:

אין להם להתחשב באותם התנאים שרוצים לצאת מן הקיבוץ ועל שהואיל ואין להם רוח חלוצית וישיבים בקיבוץ בלי עבודה חלוצית, רק סתם עבודה, ואינם מבינים מה עליהם למלא, יותר טוב לעזוב מאשר לשבת למשא על הקיבוץ. ¹⁴¹

הקשרים ההדוקים בין "עשרת ציון" ו"צעירי ציון" באו לכיטי במיוחד לקראת הפתיחה לקונגרס הציוני בלתי 1946, כשהגירבאים התייעבו עם "צעירי ציון" ש"ימה" "אחנות הגשמה", ולא לצד "תורה ועבודה" התוניסאית. היה מאבק קשה בין הדתיים ולא הרוניתיים טיסיס לא השלימו שקבוצה דתית ממרחית התייעב לצד "צעירי ציון", שכמוכן תמכו בגירבאים בכל הדרכים, וקיבלו בעזרת קולות "עשרת ציון" שני מנדטים לקונגרס - ד"ר ברטוואס והרב עזיפה כהן מגירבה. ¹⁴² בשני

140. על הרפתקאות עלייתו של עמוס חרד ר' מוזו, *יהדות אי גירבה*, עמ' קסא-קסב.
 141. *מכתב מ-1946*, 18.2, ארכיון הקיבוץ התני, יבנה 49/28.
 142. הכהן של רשומה "אחורות הגשמה" לקראת הקונגרס הציוני 22 (בצרפתית), י.ס. המכתב, כרשימה זו המתממים הם הוצר לאופולד ברטוואס מתוניס, מזכ"ל הפדרציה הציונית, הרב ויפה כהן מגירבה, יו"ר "עשרת ציון" גבביאל גביון, "תורה ועבודה".

המנדטים האזורים, וכתה-השומה-הרוויזיוניסטית, אומנם במהלך הקונגרס פרש
"הפועל המזרחי" את כנפו, על-הנב-כהן, אך "עשרת ציון" לעולם גשאר-אגודת
עצמאית ולא מסונפת, לא ליתורה ועבודה ולא ליסוד המזרחי ולא ל"ציונות
ציון". מספר משה פריגין:

... היה לנו יציאת טוהר עם מרדכי כהן-האנשי "תורה ועבודה", כי רצנו שישנה ליתורה ועבודה
אחתנו טענו שאנחנו דתיים, אהנו "עשרת ציון" ונישאר "עשרת ציון" שירים לכולם ולא
מצויפים לאף אחד. גם השליחים שבאו מארץ-ישראל רצו לשכנע אותנו להצטרף ליתורה
ועבודה, ואנחנו לא הסכמנו. נשארנו "עשרת ציון" והכל קיבלו אותנו טוב. "עשרת ציון" קיבלו
אותנו טוב ו"תורה ועבודה" קיבלו אותנו טוב.

חלוצי ג'זקה-הראשונים קיבלו תינוך תנועתו משלים בצרפת בקאמב דה פוהז'ה
(Cambes de Pujols), הכשרה של "כח"ר" ריבני עקיבא, שהתקיימה כמ
הכשרות ומחנות גבוים באותה התקופה, בארמון שסביבן תורה, נלהכשרה בג'זקה

הגיון חברים חדשים...
במחנה ביריה ליד מרסיי, לשם נשלחו העולים לקראת עלייתם באוניית המעפילים
"כ"ס, בנובמבר, נפגשו החלוצים מג'זקה עם קבוצת ג'זבאס אחרת שבאה לשה
נג'זבה. הללו היו רובם ככולם אנשים צעירים, ולא מקבל היה כג'זבה שבתחילת
צעירים יצאו לצגלים הגדול בגפם. כך לפני העליה נערכו תופות מזוהרות, שלא עליפי
המסורת הג'זבאס המאריקה בסכני תנועה, אך למען העליה קפחו את המסורת
חבורה ג'זבאסית זו מנתה כ-20 איש ושהחה בקפריסין כ-7 חודשים. במתנה 70, ולא
היה לה כל מגע עם אנשי צפון אפריקה האחרים, שעלו באותה מעפילים בצפון
אפריקה ושהו באותו הזמן בקפריסין במחנות 55 ו-62. הם גם לא הגיעו ארצה
קבוצה אחת, כי כל אחת חפס לעצמן דרך, להגיע ארצה מהר ככל האפשר
הצעירים עם "עליית הנוצה" תוך הורות שנות גיל, היו שהתחפשו לנשים כי לנשים
היה קל להשיג רשית עליה; ובאמר אחרוני הקבוצה עלו כעבור 7 חודשים, בקיץ
1948. סטולים רבים עברו על החברים הדתיים. הקבוצה-הקבוצה התפורה, רק גד
עסי נשאר בהתיישבות, כמושב בדרום. האחרים, אחרי ניסיונות אחרים, מצאו
איש איש את מקומם במרחב המגוון של מדינת ישראל הנובנית.

רוב אנשי ג'זבה שעלו בטרם מונהגה וכשנים הראשונות התיישבו במסגרת
המושבים של תנועת המושבים-שרשרת, ברכיה, איתנה, שובה, ומאותה יותה
התיישבו גם בערים צפת, חיפה, באר שבע, לוד, ובכל מקום נקלטו יפה-כל השנים
המשיכה להתקיים ההכשרה בג'זבה; שבשנת-1947 עברה לחונה של יהודי ובה 360

אומנם הרחיוניסטים פרערו על תוצאות הבחירות בג'זבה, אך אלה לבסוף אושרו
La Gazette d'Israel No. 40, 31 Octobre 1946; ראו ב"ד, עמ' 120-121.
ש"ד קפל טוען שהרב ויפה-כהן מחנכים נבחרים כנציג "תורה ועבודה" לקונגרס הציוני
החודש לעזרת חברי "הפועל-המזרחי" שביקרו בסתיו 1946 בחוניה, ואין הדברים
מתייקים. ר' קפל עמ' 156 באהאכיון הקבוצה הדתה יבנה, תיק 48/283.
143. על מנהגי החתונה בג'זבה ר' מוח, עמ' קח-קי.

עצי דתה-מוסד, וה-גלא ספק-מילא תפקיד חשוב בהכנת אנשי ג'זקה לעליה ולקליטה
בארץ-כמו-כן-התכתב שם-החניך-העברתי-צנוח, בהשגת של מוסדות חינוך מורכבים
לבנים ולבנות, חינוך שהגביל את הקשה בין האי בארץ-ישראל.

... לא אולי מקום לעיין את האופי המיוחד של אנשי ג'זקה, והוא בא לביטוי ביחסם
לפרטות התפורהות הגרעין ביבנה... נזכרה כבר קודם-תגובתם של יעקב-בוכריס
ואנשי דגל (דובשי גאגלה לישראל)... שהתרגמו על-שהחברים עזבו את יבנה,
וקבעו להחזירם לקיבוץ. בנימוק שהעזיבה תשפיע לרעה על הקבוצות הדתיות
כתוניתיה, לעומתם כותב וי-כהן, מפעילי "עשרת ציון":

...אנו מצטערים, שחברים-עזבו את הקיבוץ, ועברו למושב, על כל פנים יש להביא בחשבון רק את
החיים המתאימים לכל חבר לפי רוחו וחכונותיו, ושכל התנים בארץ-הם במסגרת אחת לתועלת,
הארץ החשובים.¹⁴⁴
את של טובלנות ראויה לציון.

סיכום

לם הכרות מדינת ישראל קמה על התשתית הציונית, שטופחה באופן מתון בשנים
שלפני מלחמת העולם השניה ובצורה נמרצת יותר מאז כיבוש בנות-הברית, תנועה
של עליה המונית שהביאה לישראל כ-45,000 יהודים מתונים וכ-90,000 ממרוקו עו
שנת 1951. ברור שתנועה של המון כה רב לא באה כעקבות פועלם של מאות אחרות
של חלוצים, אך נראה שהכל מסכימים שהתנועה החלוצית היחה קטליזטור שעורר
כאמצעות הנוצר ביוון להגשמה. תחילה היתה תקופת ההתלהבות הראשונה,
באווירה רומה לזו של אירופה אחרי גמר המלחמה, אורורה של רענונות, של נכונות
להתנסויות חדשות בכיוון של זקיפות קומה אנשית וצדק סוציאלי; תקופה בה
התנועה גייסה מאות אחרות של חניכים ועד יותר אחרים. אחרי תקופה זו, שיאה
היה עליית הגרעין בנובמבר 1945, באה תקופה של ירידה מספרית ואחרי כן ירידה
העיונית. בעטיו של מחסור באמצעים וכוח אדם, ההתגברות על הקשיים היתה
איטית והיכול התנועתי דל וחסר תנופה.

ההשאיפה להוכיח "אנחנו על המפה" על-ידי שליחת אוניית מעפילים תבעה כוחות
רבים ללא יחס לכוחות המועטים שהיו בשטח, וזה היה על חשבון פעולה חינוכית
ארכת טווח ואפורה. נכון שעשיה זו החדירה לצעירים שהשתתפו בה תחושה של
שותפות בהיסטוריה, אך עוצמתה לא הספיקה להקרין על הסניפים המרוחקים שלא
היו מעורבים ישירות בפעולה, ולא מילאה את הצרכים של חינוך תנועתי מעמיק

במקום שהמסורת של תנועה חלוצית היתה עדיין צעירה ולא מורשת די הצורך.
ההגשמה של הגרעין בארץ, קביעת העובדה של קיבוץ צפון אפריקאי, עם יציאת
הגרעין לעצמאות ועלייתו להתיישבות בקיץ 1948 - אלה שימשו דגל להתנערות
התנועה. אחרי משבר הפילוג נעשתה התנועה כתובת להכוונת העליה ההמונית,

144. ארכיון הקיבוץ הדתי, יבנה, חיק 49/285.

שד' ישותיה וצרכיה הביאו במשך הזמן שליחים רבים יותר ויותר לצפון אפריקה.
 נראה שלא רק לגבי העליה היתה השפעה מכרעת לתנועה החלוצית, אלא גם
 לגבי קליטתם והסתגלותם של יהודי צפון אפריקה בארץ.
 השכבות שעוד בחוק לארץ היו במגע עם התנועה החלוצית - דחית וחלונות
 מאוד - ועם ערכיה ודרכי חינוכה, דומה שנעשו ביתר קלות חלק אורגני של החברה
 הישראלית במיגורים השונים; בהתיישבות, ביצירה, באינטליגנציה ובהנהגה.
 לאלה שהגודם העיקרי לפלייתם היה הכמיהה לציון ואולי גם קשיי החיים בין
 הערבים, ואשר לא עברו תקופת הכנה - המעבר החד, המפגש עם מציאות בלתי
 מוכרת, הקשיים של מדינה נבנית יצרו הרגשה של זרות שהפריעה לתהליך
 ההתיישבות, לפעמים עד עצם היום הזה.

ארכיונים
 א.צ.מ.
 ג.ת. ארכיון
 נ.ט. ארכיון
 ט.מ. המכון
 "נתיב"
 C.D.J.C.

ארכיון ציוני מרכזי, ירושלים.
 ארכיון השומר הצעיר, גבעתיים.
 ארכיון הקיבוץ המאוחד, יד טבנקין, אפעל.
 המכון לחקר התנועה הציונית והחלוצית בארצות המזרח ביד
 טבנקין, אפעל.
 ארכיון הקיבוץ הדתי, יבנה.
 עלון הגרעין הצפון אפריקאי ככית אורן, אור-יכך בבית השיטה.
 (אוקטובר 1944 - דצמבר 1946) ב.י.ס. המכון.
 Centre de Documentation Juive Contemporaine, Paris.

חיבורים ומחקרים

E.J.
 אביטבול
 אברהמי
 אוחיון
 מזוז
 זנסקי
 כית"ר
 ברך
 ההגנה היהודית
 סאביל
 סעדון
 קידון
 קפל

.Encyclopaedia Judaica. Jérusalem 1971
 אנציקלופדיה למדעי התורה, מרחביה 1962-1970.
 מ' אביטבול, "הפעילות הציונית בצפון אפריקה עד סוף מלחמת
 העולם השנייה, פעמים, מס' 2, חש"ס (1979), עמ' 65-91.
 "אברהמי", לתולדות ההגנה העברית בחוניס, בקובץ הגות
 עברית בארצות האסלאם, ירושלים, השמ"ב 1981.
 E. Ohayon. Bref aperçu d'un aspect peu connu de
 l'histoire contemporaine du judaïsme marocain (כתביד).
 "מוון, יהדות אי ג'רבה, צפת, 1978.
 M. Anski, Les Juifs d'Algérie du décret Crémieux à la
 Libération. Paris 1950.
 פרקים בתולדות בית"ר בצפון אפריקה, הוצאה חגיגות יובל
 בית"ר, 1973.
 ש' ברך, לתולדות התנועה הציונית בחוניס, יד טבנקין - אפעל
 תש"ם.
 הגנה יהודית בארצות המזרח - צפון אפריקה, יד טבנקין - אפעל,
 תשמ"ד.
 J. Sabille. Les Juifs de Tunisie sous Vichy et l'occupation.
 Paris 1945.
 ח' סעדון, המאבק בין התנועה הרוויזיוניסטית והשומר הצעיר
 בחוניס, בסוף שנות ה-20 וראשית שנות ה-30, ירושלים, 1980
 (כתביד).
 E. Coidan, Le Sionisme au Maroc. Rabat, 1946.
 ש"ד קפל, בשירות יהדות צרפת וצפון אפריקה, חל"אביב 1981.

כל התעודות של ארכיון הקיבוץ המאוחד המחכרות בחיבור שייכות לחטיבה 2 (חול),
 אלא אם כן צוין אחרת.

התפלגות מצפון אפריקה: שלוש האוניות, 1947

ראיונות

יצחק אברהמי, יגאל ישרלמית אלעל, אפרים בן-חיים (פרידמן), מרדכי כהן, בדיה כהן-פרנקו, יצחק לוזון, מאיר ושושנה עידן, משה עמיר (עמר), משה פרגיון, אברהם צרפתי, גד שחר (שמלה).

ההלימה על המשלחת הראשונה שנשלחה מן הארץ לצפון אפריקה בשנת 1947, התאבלתי בנוף האנושי היהודי ובקשר קרוב ל-20 שנה סירבתי לכל שליחות חת אלה. נדרשת לגיטימציה וחזרתי ושברתי לארצות המגרב. מצאתי יהדות שולשית, קפוצרת על פני מאות אלפי קולומביאנים, במאות ערים, ימים וכפרים ממדבר לוב ועד האוקיינוס האטלנטי. מהם התכוון עז-להרי האטלס האטלנטי אטלס, ועד למרכזה הספרה הגדולה הנורא. דליתי שותף פעיל ואחראי על חותי השלישית משלהי 1946 ועד לסוף 1948. הייתי מרוקו-תוניסיה והעליה הכלתית לגאלית משלישית ארצות אפריקה הצפונית, מרוקו-תוניסיה. תקופה זו מתלקת לתקופות משנה מבחינת הצורות, האמצעים והכניסה. זכעבירה זו אתה את התקופה הראשונה, ראשיתה וצמיחתה של ההעפלה אפריקה. תקופת הוצאת שלוש האוניות מהנמלה של אלג'יריה. בלתי אנסה לנתח את סכנות ההחלטה לפתוח בפעולה בצפון אפריקה, אתאר למה מימוש ההחלטה, את מניעי ההעפלה בכלל ומניעיה של יהדות צפון אפריקה בפרט, אעמך על האפיון המעשי של ההעפלה בשלביה, על בנייתה. בסיומה הפסיכולוגיות האחרות. אתה את הנדבכים השונים לארגון ההעפלה. החלטת את העלאת האנשים לספינות ואת תגלית האוניות וההפלגות, עצמן. כן אנסה לטכס ולעמוד על יחס הגורמים השונים לעליה - אנשו המקום, תים המוסדות, כוונות המכתבים, דיווח דיונים, שיחות טלפוניות, האוניות.

עם מאתי יחד בעיבור החכם בארץ על צהוב צפון אפריקה בכלל ועל נסיבות ההעפלה מעט מאד ידוע על הנפשות שפעלו, על המעשים שעשו, על מסירות הנפש של חלוצי המעשה, על ההתנדבות והעזרה של המוסדות, יהודי המקום, על ההתארגנות והכנות על ידי המוניטין בית ישראל, שהכיוו לחיסולה של עליה זו ולהפיכתה של יהדות צפון אפריקה ליהודית הגולה ביותר במדינת ישראל.

אצליח לתאר קטע מהחלפת הכבוד הזה, לתום להכנת ההתרחשויות התפתחות ולקרב את הקרא לציפוייה זו של העליה מצפון אפריקה, והיות זה

שורשים במזרח

קבצים לחקר התנועה הציונית והחלוצית בארצות
האסלאם
א

העורך
יצחק אברהמי

—

יאלנה א
נהאבניג
יד טבנקין

יד טבנקין

המכון לחקר התנועה הציונית והחלוצית בארצות המזרח
הוצאת הקיבוץ המאוחד תשמ"ז

ISSN 0333-7006

© כל הזכויות שמורות ליד טבנקין
Hakibbutz Hameuchad Publishing House
נדפס בישראל 1986
דפוס 'הדוקל' בע"מ, ת"א